125 GLASILO ZZB ZA VREDNOTE NOB SLOVENIJE

marec 2026

SVOBODNA BESEDA

85 LET OF
UPOR. ZMAGA. SVOBODA.

9 772463 821805

Poštnina plačana pri pošti 1102 Ljubljana

NOVA KNJIGA

Eric Gobetti

Mussolinijevi krvniki

STRAN 3

SPOMENIKI

Spomenik na Gradišču

Kiparjeva videnja

STRAN 5

DAN ŽENA

Mednarodni dan žensk

Pomembna vloga v NOB

STRAN 16

TRNOVO NAD NOVO GORICO

Obnovljena spominski park in grobišče

Mestna občina Nova Gorica in Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije sta 3. marca 2026 na Trnovem slovesno odprla obnovljen spominski park NOB. Slavnostni govornik na prireditvi je bil minister za obrambo **Borut Sajovic**, zbrane pa sta nagovorila tudi predsednik Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije **Marijan Križman** in novogoriški župan **Samo Turel**.

Slavnostni govornik je bil minister za obrambo Borut Sajovic

Spominski kompleks obsega arhitekturni spomenik z grobnico na hribu Kobilnik, ki ga je zasnoval arhitekt **Edo Ravnikar** in so ga odkrili 14. septembra 1958. V grobnici je pokopanih 256 padlih borcev IX. korpusa, od tega 170 znanih, med njimi pa je tudi narodni heroj Darko Marušič - Blaž. Med 86 neznanimi pokopanimi borci je sedem Rusov, štirje Italijani in Anglež, za druge padle pa ni nobenih podatkov. V letih 1982-83 so spomenik z grobnico in ploščadjo obnovili, ob vznožju spomenika pa dogradili amfiteater kot osrednji spominski prostor vseh padlih v (nekdanji) občini Nova Gorica. V tem delu je na enako obdelanem kamnitem zidu v sredini vzidanih deset kompozicijsko razgibanih horizontalnih monolitnih kamnov z vklesanim posvetilom vsem padlim in žrtvam, ki ga je napisal pesnik Ciril Zlobec.

NADALJEVANJE NA STRANI 2

SPOROČILA

Sofinanciranje dejavnosti nevladnih organizacij v javnem interesu

Na Ministrstvu za obrambo Republike Slovenije je 4. marca 2026 potekal slovesen podpis pogodb o sofinanciranju dejavnosti nevladnih organizacij v javnem interesu na področju vojnih veteranov za leto 2026. Sredstva so bila na podlagi javnega razpisa dodeljena 14 veteranskim in domoljubnim organizacijam, ki s svojim delovanjem pomembno prispevajo k ohranjanju zgodovinskega spomina, vrednot narodnoosvobodilnega boja in osamosvojitve Slovenije.

Denar je bil dodeljen 14 veteranskim in domoljubnim organizacijam. V imenu ZZB NOB Slovenije je pogodbo podpisal predsednik Marijan Križman.

Pogodbe je s predstavniki organizacij podpisal minister za obrambo **Borut Sajovic** ter se ob tej priložnosti zahvalil vsem veteranskim organizacijam in posameznikom za njihovo predano delo. Poudaril je pomen sodelovanja, medsebojnega spoštovanja in ohranjanja vrednot domoljubja ter solidarnosti. V nagovoru je poudaril tudi pomen slovenske državotvorne zgodovine od generala Rudolfa Maistra in narodnoosvobodilnega boja do vojne za samostojno Slovenijo.

NI 2

UVODNIK

Zmagala je najmanjša stranka

Jože Poglajen

Letošnje jubilejne, desete poslanske volitve so potrdile, da je Slovenija dokončno zdrsnila v dva ostro si nasprotujoča politična bloka strank, kar glede na to, da svet tone v nepredvidljiv kaos in bomo zato potrebovali čim bolj enotno in stabilno vodenje države, zagotovo ni dobra novica. Drugače kakšnega večjega premika na našem strankarskem prizorišču te volitve niso prinesle. Tudi če pogledate seznam izvoljenih poslank in poslancev, se ta ne razlikuje veliko od sestave dosedanjega parlamenta.

V primerjavi s prejšnjimi volitvami se je okrepila desnica. Če je imela doslej v parlamentu le 35 poslanskih sedežev, jih bo zdaj z dodatnimi šestimi glasovi Logarjeve stranke v parlamentu imela 43. Na drugi strani so pogojno levosredinske stranke Prerod, Pirati, SNS ter Mi socialisti skupaj pobrale 95.000 glasov, ki so šli v nič. Prevedeno v poslanske mandate so z zavračanjem skupnega nastopa levosredinskemu bloku odvzeli šest poslanskih glasov. Za nagrado jim bodo iz državne blagajne vsako leto do naslednjih volitev nakazali od 100.000 do 200.000 evrov. Kaj bo denimo Zmago Jelinčič počel s tem denarjem, verjetno ni treba posebej ugibati ...

43 glasov za desnico je še vedno premalo, da bi se Janša še četrtič usedel na premierski stolček. Vodja SDS se je sicer ves čas soočenj z tekmeci v kampanji arogantno nasmihal, a po teh volitvah mu očitno ni več do smeha. Očitno razočaran, ker je Golobova Svoboda zbrala skoraj 8000 glasov več od njegovega SDS, je takoj začel po trumpovsko na glas dvomiti o korektnem preštevanju glasov in izpeljavi volitev nasploh.

Na volitvah ne levi ne desni blok strank za oblikovanje vlade ni dobil potrebnih 46 glasov. Zato bo s petimi glasovi ježiček na tehtnici stranka, za katero ni jasno, ali spada na desno ali bolj na levo stran političnega prostora – Resnica.si. Igra daš-dam se je začela že nekaj minut po zaprtju volišč, ko je šef Resnice Stevanović že napovedal ceno za teh pet glasov: notranje, zunanje in ministrstvo za finance ... Taka do volivcev nekorektna politična trgovina v slovenski povolilni zgodovini ni nič novega. Janša je leta 2004 prišel na oblast z glasovi poslancev Desusa. Karl Erjavec je postal minister, upokojenci pa so ostali praznih rok. Desus je ponovil vajo tudi po Janševem prevzemu oblasti leta 2020, pri čemer so se mu pridružili tudi ostanek stranke SMC in seveda Jelinčičevi nacionalisti.

Za zdaj kaže, da je pri oblikovanju vladajoče koalicije nekoliko v prednosti Robert Golob. Prvič zato, ker je relativni zmagovalec in ima zato nekaj več možnosti, da bo prvi, ki ga bo predsednica države predlagala za predsednika vlade. Drugič pa zato, ker je – če gre verjeti Janši – ta v kampanji napovedal, da bo oblikoval vladno koalicijo le, če bo SDS skupaj z zavezniško NSi osvojil najmanj 46 glasov. Zdaj to številko lahko doseže samo s pomočjo Resnice in Logarjevih Demokratov. Slednji so z osvojenimi samo šestimi poslanskimi sedeži ostali z dolgim nosom tudi pri napovedih, da bodo pod Logarjevim vodstvom oblikovali zmagovalno koalicijo brez velikih GS in SDS. Tudi če bi se tej ideji pridružila SD in Levica – kar ni prav verjetno – bi namreč skupaj lahko spravili le 31 poslanskih glasov. Oblikovanje nove vlade brez Janše ali Goloba torej ni mogoče. A tudi pot do levosredinske ali v desno usmerjene vlade ne bo prav preprosta in bo trajalo kar nekaj časa, da bo dobila zeleno luč. Tudi ko se bo to zgodilo, nas zagotovo ne čaka nič dobrega.

Blokovska delitev na dva na smrt skregana politična pola tako ostaja naša prihodnost. Kakšna bo, je najbolj nazorno pokazala predvolilna kampanja. Bila je zelo daleč daleč od namena, da stranke volivcem predstavijo svoje namene, kako bodo vodili državo, če bi se jim posrečilo povzpeti na oblast. Argumentiranih in za nas državljane res pomembnih tem v kampanji skoraj ni bilo. Namesto tega smo lahko gledali festival izmišljotin, primitivizma, zmerjanja, cinizma in – mirno lahko zapišemo – pobalinstva. Pri tem je prednjačila desna stran, ki je med drugim politične nasprotnike obtoževala, da so organizirana kriminalna združba! Veliko sta k temu dnu politične kulture pripomogli obe osrednji televiziji. Še posebej POP TV, ki je resno zadevo, kar volitve so, spremenil v navijaški poceni televizijski šov. Vrhunec pa je bila objava serije s pomočjo nekdanjih agentov izraelske tajne službe posnetih in z umetno inteligenco prirejenih posnetkov, ki naj bi dokazovali vsesplošno korupcijo v državi. Izkazalo se je, da bilo vse skupaj zrežirano v glavnem štabu SDS na Trstenjakovi.

Ob takem razpletu volitev bi morda le veljalo nekaj spremeniti. Denimo spremeniti volilni sistem v kombiniranega, uvesti prednostni glas, pa tudi zaostriti pravila kampanje ter odpraviti nagrajevanja strank iz državne blagajne. Morda še kaj, a to je v našem sistemu, kjer absolutno vladajo interesi vrhov strank in brez njih ni mogoče ničesar spremeniti, utopija.

NADALJEVANJE S STRANI 1

Obnovljena spominski park in grobišče

Po meri svojega srca
so izpod ruševin sveta
v smrt padajoč nam izkopali
svobodno, novo domovino,
mi njim za ped prsti
in sveto jo imenovali
zavoljo njihove krvi.
Bili so. Še so naš spomin.
Stopimo v njihovo tišino,
spet žejni njihovih globin.

Tu se odpre vhod v amfiteater, ki se razširi in sklene s kompozicijo 83 granitnih plošč različnih dimenzij, na katerih so po abecednem redu izklesana imena 2345 padlih borcev NOV in žrtev vojnega nasilja med letoma 1941–1945 iz sedanjih občin Nova Gorica, Brda, Kanal, Renče - Vogrsko in Miren - Kostanjevica.

Z amfiteatrskega prostora se pot vzpenja po hribu. Do grobnice vodi več kot sto stopnic, zaradi konfiguracije terena pa je speljana stopničasto in se prilagaja terenu. Na ploščadi pa stoji 9,6 metra visok obelisk. Občinski odbor ZZB NOV Nova Gorica je 12. februarja 1982 imenoval poseben odbor za ureditev celotnega kompleksa na Trnovem, ki ga je vodil **Jože Šušmelj**, tudi predsednik skupščine občine Nova Gorica. Odbor je to zahtevno nalogo obnove poveril arhitektu **Darju Humarju** in akademskemu slikarju **Negovanu Nemcu**. Pomembno delo so takrat opravili tudi strokovni delavec Zavoda za spomeniško varstvo, arhitekt **Izidor Simčič**, krajani Trnovega in sekretar občinskega odbora ZZB **Franc Vidič**, gradbena dela pa so izvedli delavci SGP Gorica in SGP Kraški zidar.

Slovesnosti ob obnovljenem spominskem parku so se udeležili tudi številni praporščaki. V ozadju je hrib Kobilnik z grobnico.

Spomenik NOB na Trnovem nad Novo Gorico je pomemben kulturno-umetniški spomenik lokalnega pomena. Je prostor zgodovinskega spomina, skupnostne identitete in vrednot ter ima vidno mesto v naravni in kulturni krajini območja. Z izvedenimi konservatorsko-restavratorskimi deli so zagotovili strokovno ohranitev spomenika in njegovih elementov. Vrednost del je 229.500 evrov. Večji del denarja je zagotovilo Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije, mestna občina Nova Gorica pa je financirala pripravo projektne dokumentacije in izvajala nadzor. Dela je izvedlo podjetje GNOM iz Šentvida pri Stični.

Minister Borut Sajovic je v svojem nagovoru poudaril pomen vlaganj v varnost, odpornost in obrambo države. Ob tem je opozoril na izkušnje iz nedavnih kriz – od požara na Krasu do poplav –, iz katerih je Slovenija po njegovih besedah vedno izšla močnejša in bolje pripravljena. Poudaril je, da je v času negotovih razmer v svetu enotnost družbe pomembnejša od orožja ali tehnike ter da sta prav spoštovanje in povezanost ljudi največja moč države. Ob je dodal: »Ne orožje ne tehnika, enotnost je tisto, kar je in bo naše najmočnejše orožje. Zato se moramo poklanjati vsem, ki so umrli v času druge svetovne vojne. Vsi si zaslužijo ime, svečo, spomin, točno pa je treba vedeti, kaj je bilo v drugi vojni pravilna poteza, kaj je bila pa kolaboracija in kaj izdaja.«

Od kapitulacije Italije do osvoboditve je Trnovo doživelo 27 težkih bitk, med katerimi je bila najhujša v dneh od 19. do 21. januarja 1945, ko je Kosovelova brigada popolnoma uničila fašistični bataljon Fulmine iz sestava X. divizije MAS. Od 250 članov postojanke je ostalo živih in zbežalo v Gorico le 46 fašistov. Med padlimi fašisti je obležalo šest oficirjev in 20 podoficirjev.

Zbrane v spominskem parku je nagovoril tudi predsednik ZZB NOB Slovenije Marijan Križman.

Župan Samo Turel je ob odprtju spominskega parka dejal, da ima spominski park danes še poseben pomen. Po njegovih besedah je to prostor spomina na žrtvovanje vseh, ki so izgubili življenje za mir in svobodo, hkrati pa tudi opomin, da mir ni samoumeven. Spomnil je tudi na številna sodobna vojna žarišča in izrazil željo, da bi mir in svoboda spet postala samoumevni vrednoti povsod po svetu.

Predsednik Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije Marijan Križman pa je poudaril, da gre za pomemben dogodek, saj je bil spomenik obnovljen strokovno in spoštljivo. Spomenik tako ostaja trajen opomnik na tragične dogodke preteklosti in pomemben del zgodovinskega spomina, ki ga je treba ohranjati in prenašati na prihodnje rodove.

S. B.

SPOROČILA

Sofinanciranje programov za vojne invalide in žrtve vojnega nasilja

V imenu ZZB NOB Slovenije je pogodbo po pooblastilu podpisala generalna sekretarka Manja Konkolič.

Na Ministrstvu za obrambo Republike Slovenije je 9. marca 2026 potekal slovesen podpis pogodbe o sofinanciranju programov nevladnih organizacij na področju vojnih invalidov in žrtev vojnega nasilja. Pogodbe je s predstavniki organizacij podpisal minister za obrambo Borut Sajovic.

Minister je ob tem poudaril, da imajo organizacije na tem področju pomembno vlogo pri podpori ljudem, ki jih je vojna ali nasilje v preteklosti močno zaznamovalo. Njihove dejavnosti, srečanja in obveščanje članov so v veliko pomoč ter pripomorejo k večji socialni povezanosti in boljši kakovosti življenja številnih posameznikov. V okviru razpisa bo osmim organizacijam skupaj namenjenih 349.998 evrov.

Med prejemnicami je tudi Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije, ki bo za izvajanje svojih programov v letu 2026 prejela 42.975,80 evra.

MURSKOSOBOŠKA KNJIŽNICA

Ženski zbornik

Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija je v sodelovanju z Društvom Dobrnič 10. marca pripravila v Pokrajinski in študijski knjižnici v Murski Soboti predstavitev Ženskega zbornika. V njem so objavljeni prispevki udeleženk okrogle mize, ki je potekala marca lani v tej knjižnici. Pogovor z avtoricami je vodila dr. Vera Klopčič, urednica zbornika.

Predsednik uprave Ustanove, Marjan Šiftar, je v uvodnem nagovoru izpostavil pogumne ženske. Povedal je, da je ta prireditev tudi poklon Zofki Kveder, izjemni pisateljici, Cankarjevi sopotnici, intelektualki, novinarki, urednici, prevajalki, aktivistki, borki za pravice žensk in pionirki ženskega angažmaja pri nas. Letošnje leto je ob njeni stoti obletnici smrti vlada razglasila za leto Zofke Kveder, kar je še dodatna priložnost in spodbuda za širši razmislek o vlogi žensk v slovenski zgodovini. Spomnil je na Niko Kovač, izjemno žensko, poznano tudi v svetu, in na mednarodno civilnodružbeno akcijo *Moj glas – moja odločitev*. Spomnil je še na ameriško esejistko, pisateljico in kulturno kritičarko Susane Sontag in njeno knjigo O ženskah, ki je pred kratkim izšla tudi v slovenščini, in Mojco Lovrenčič, mlado dirigentko, ki je nedavno v Parizu dosegla izjemen uspeh v svetovnem merilu, pa študentko kurdskega rodu Mashe Amini, ki je umrla zaradi brutalnega pretepanja iranske tako imenovane moralne policije. Dodal je še, da se vsi rodimo svobodni ter imamo enako dostojanstvo in pravice. Dana sta nam razum in vest in bi morali drug z drugim ravnati v duhu bratstva.

Zbrane je pisno nagovorila tudi predsednica Državnega zbora Republike Slovenije Urška Klakočar Zupančič. Zapisala je, da je zgodovina boja za pravice žensk v bistvu preslikava zgodovine človeške civilizacije, ki jo zaznamuje boj za osebno svobodo posameznika. Dodala je, da so slovenske sodobnice odraščale v sistemu, ki je vsaj deklarativno že 52 let zagotavljal popolno enakopravnost spolov. Takrat smo dobile tudi ustavno pravico odločanja o svojem telesu. Eno so, kot pravi, deklarirane pravice, drugo pa njihovo udejanjanje v praksi. Ni nam treba prositi, zahtevati ali pričakovati, da nam bodo te pravice v praksi zagotovili drugi. Ker smo samozavestne, si jih bomo preprosto vzele. Zato, ker nam pripadajo, je še zapisala.

Predstavitve zbornika so se udeležile tudi nekatere avtorice razprav in na kratko predstavile svojo obravnavano tematiko. **Vera Klopčič** v okviru teme o pogumnih ženskah iz zgodovine poudarja, da je enakopravnost žensk zagotovljena na deklarativni ravni, v praksi pa smo pogosto priča nasprotnemu: zatiranju, kršitvam in kratenju pravic žensk. Iz zgodovine ženskega gibanja izstopajo pogumne posameznice, ki so zaznamovale zgodovinske dogodke ter tako odprle možnosti za prisotnost glasov ženske v javnem življenju, za izobraževanje in zaposlovanje žensk. **Monika Sandreli** v prispevku *Romska ženska vidna in slišana* oriše položaj ženske v romski populaciji. Romske ženske so, kot opaža, še vedno spregledane ter omejene na vlogo matere, gospodinje in →

NOVA KNJIGA – ERIC GOBETTI

Mussolinijevi krvniki

V predstavitvi slovenskega prevoda knjige Erica Gobettija Mussolinijevi krvniki, ki je leta 2025 izšel kot monografska številka revije Borec (l. 77/25, št. 838–849), zgodovinarka dr. Nevenka Troha, ki je delo tudi prevedla, povzema nekaj avtorjevih misli iz prologa.

V uvodu Gobetti ugotavlja, da v idealnem svetu te knjige ne bi potrebovali, saj bi Italija že obračunala s svojo najtemnejšo preteklostjo, z odgovornostmi fašizma in brutalnim nasiljem v času njegove vladavine med letoma 1922 in 1943. V našem stvarnem, neidealnem svetu pa v Italiji po koncu druge svetovne vojne ni bilo sodnih postopkov, v okviru katerih bi globalno obsodili fašiste in njihove zločine, skratka ni bilo nič primerljivega s sodnimi procesi v Nürnbergu ali Tokiu. 45. člen mirovne pogodbe z Italijo, podpisane februarja 1947, je tudi za Italijo predvideval aretacijo domnevnih vojnih zločincev in izročitev državam, ki bi jih zahtevale in jim nato sodile. Vendar so italijanske vlade s spretno diplomatsko strategijo dosegle najprej odlog in se nato uspele izogniti izročitvi kakšnih tisoč sto preiskovancev državam, ki jih je prizadela fašistična okupacija.

Kot ugotavlja avtor, je bilo to mogoče iz več razlogov. Italija je po kapitulaciji septembra 1943 prestopila v tabor zaveznikov, dobila status sobojevnice, na ozemljih, ki jih je okupirala Nemčija, pa se je razvilo močno osvobodilno gibanje. Po vojni je Italija spadala v zahodni blok, v njej pa je delovala močna Komunistična partija Italije, ki je zaradi svoje vodilne vloge v osvobodilnem boju uživala veliko podporo prebivalstva. V okviru hladnovojnega nasilnega ideološkega nasprotovanja so odločevalci tako v Italiji kot zlasti v ZDA zato na prvo mesto postavili nasprotovanje komunizmu in ne obsodbe poraženih fašistov. Izostanek obsodb fašističnih veljakov in politična prevlada povojnih protikomunističnih struj sta tako prispevala k potlačitvi odgovornosti italijanskega vladajočega razreda iz časa fašistične oblasti. Vse od prvih povojnih dni so v množičnih medijih prevladovale predstave o fašizmu kot mehki diktaturi, ki je poleg tega uživala konsenz množic. Krepil se je mit o »dobrih Italijanih«, po katerem naj bi se italijanski vojaki vedno in povsod spodobno obnašali, bili naj bi humani, nikoli nasilni, medtem ko so bili oni sami žrtve nasilja druge strani: partizanov na italijanskih okupiranih ozemljih in po kapitulaciji Italije nacistov. Šlo je za skoraj popolno pozabljenje vojnih zločinov, ki so jih med fašističnim obdobjem zagrešili Italijani, kar so podpirale vse dosedanje italijanske vlade.

V nadaljevanju Gobetti ugotavlja, da je s koncem hladne vojne in propadom sovjetskega političnega sistema v vzhodni Evropi obsodba zgodovinske odgovornosti »realnega komunizma« fašistične zločine potisnila še bolj v ozadje. To novo politično ozračje je privedlo do vse ostrejše kritike celotne protifašistične fronte, del katere so bili tudi komunisti. V javnem diskurzu je bilo fašistično in protifašistično nasilje postopoma izenačeno (z retoričnim vztrajanjem pri »poravnavi računov« in »krvi premaganih«), a navsezadnje je le slednje doživelo politično in moralno obsodbo, medtem ko prvo ostaja malo znano in se ga še naprej upravičuje ali zmanjšuje njegov pomen.

Italija ne le da ni spoštovala določil iz mirovne pogodbe iz 10. februarja 1947, ampak je ta datum, kakor koli je to absurdno, danes v Italiji dan spomina na »žrtve fojb in eksodusa«. Uzakonjen je bil leta 2004 na željo političnih dedičev neofašistične stranke, ki so jo leta 1946 ustanovili nekdanji vojni zločinci. V zakonu je institucionalna obsodba v celoti usmerjena proti odporništvu, medtem ko nikjer ne omenja niti zatiralske fašistične politike, ki se je izvajala v letih pred dogajanjem v tako imenovanih fojbah, niti pokolov, ki jih je izvedla italijanska vojska na jugoslovanskih območjih, ki jih je okupirala. To vodi v paradoks obrnjene odgovornosti za vojno in pomena tega dogajanja, fašistični agresorji so predstavljeni kot nedolžne žrtve, jugoslovanski partizani pa kot krivci za zasedbo na škodo Italije in za načrt etničnega iztrebljanja Italijanov. Obenem se še nihče od predstavnikov visokih italijanskih oblasti ni nikoli opravičil niti ni pokazal zanimanja ali spoštovanja do žrtev v okupiranih evropskih državah in nekdanjih kolonijah.

Avtor si postavi vprašanje, ki je več kot aktualno tudi danes, zakaj so ti ljudje storili zločine glede na to, da niso bili kriminalci. Nekateri so bili poklicni vojaki, večinoma pa so bili navadni ljudje, poslani v to, da pobijajo. In prav to so storili: pobijali so (tudi) nemočne civiliste. Zakaj? Kaj jih je gnalo v to, da so postali zločinci? Kaj jih je gnalo

v kršenje ne le vojnih, temveč tudi moralnih zakonov, zanikanje tistega občutka človeške solidarnosti, ki so ga morda delili s svojimi žrtvami? Ali je za vse kriv »kontekst nasilja«, kot so številni od njih pozneje trdili, v katerem so delovali, ali se za njihovim ravnanjem skriva nekaj več?

Gobettijeva knjiga Mussolinijevi krvniki tako obravnava delovanje teh oseb in poskuša podati zgodovinsko razlago za njihova dejanja. Poskuša jih razumeti v zgodovinskem, geografskem, političnem in vojnem kontekstu, ki jih je obdajal, in najti razlago za banalno vsakdanjo krutost. Številni od njih so bili pravzaprav banalni krvniki, a hkrati tudi žrtve. Žrtve vojne, žrtve ideologije, politične in kulturne opredelitve; navsezadnje tudi žrtve samih sebe. Obsodba na sodišču, politična obsodba tega sistema vrednot, institucionalna distanca do teh zločinov bi te ljudi vsaj ozavestila o resnosti njihovega vedenja. A to se ni zgodilo. Z izjemo redkih krepostnih primerov so Italijani, ki so sodelovali v fašističnih vojnah, tudi pozneje ohranili občutek, da so nedolžni, prepričanje, da se niso omadeževali z nobenim zločinom in da so bili celo žrtve. Vse to kljub dejstvom, ki so več kot očitna.

Pri tem avtor izpostavi zadnji fašistični podvig, ko je bil neuspeh režima in njegove vojske najbolj očiten: Jugoslavijo. Ta je bila temeljno območje širitve fašističnega režima, tam se je v celoti uporabljala represija, ki je bila že preizkušena v kolonijah; tam so metode, kot so deportacija in internacija, plenjenje in opustošenje, jemanje talcev in povračilni ukrepi, dosegle najširšo uporabo v številčnem pogledu, predvsem pa kot kodifikacija, kot pravilo. A so ti zločini v javnem spominu hitro utonili v pozabo. Noben pomemben predstavnik institucij Italijanske republike ni nikoli obiskal koncentracijskega taborišča na Rabu, če navedemo morda najočitnejši primer. Pretirano medijsko poudarjanje zgodbe o fojbah je v zadnjih dvajsetih letih spodbudilo pravi spominski kratek stik, zaradi katerega fašistične napadalce na koncu enačijo z nemočnimi žrtvami fojb, s čimer se opravičujejo napadalci in obsojajo napadeni.

V knjigi Gobetti tako piše o zločinih, ki so bili v teh dramatičnih desetletjih storjeni v imenu Italije. In zapiše: »Ni moj namen, da oprostim ali obsodim posameznike, poskušam pa razumeti, katere ideje so jih motivirale, jih spodbudile k zločinu. Da, ideje lahko in moramo obsoditi, ker sicer tvegamo, da te ideje, če jih imamo za nedolžne, pridejo spet na dan in nas ter naše otroke danes ali jutri naše vnuke spodbudijo k novim zlorabam, novemu nasilju, novim zločinom.«

Udeleženke predstavitve zbornika

žene oziroma partnerke. Rominje doživljajo dvojno diskriminacijo, kot Rominje in kot ženske, vendar so pogumne in iznajdljive. **Etelka Korpič - Horvat** razmišlja o socialnem položaju in revščini žensk. Med drugim ugotavlja, da so najbolj revne ženske v starosti nad 65 oziroma 75 let. Vesela je ukrepov, kot so sistem dolgotrajne oskrbe, zimski dodatek za upokojence, dvig minimalne plače, božičnica in podobno. Slovenija sicer spada med države z najmanj revnimi in socialno izključenimi, a je njihovo število še vedno visoko in nedopustno. Opozorila je na nujnost sistemskih ukrepov. **Irena Kumer** se je posvetila vlogi in položaju žensk na področju vzgoje in izobraževanja in meni, da je v tem poklicu še vedno prisotna feminizacija, opozorila pa je tudi na zapuščanje tega poklica, ki ni le težava v Sloveniji, ampak širši. Strinja se z dejstvom, da so slovenske šole dobre in da mora učitelj poleg vsega imeti tudi karizmo. **Majda Potrata** pa je predstavila nekatere zgodbe pogumnih žensk iz Maribora in okolice, med drugim Marijo Maister, ženo generala Rudolfa Maistra, ki je bila izjemna ženska, pa Slavo Klavora, Jožico Flander in Jadvigo Golež.

Predstavitev so z glasbeno-recitacijskim vložkom popestrili dijaki Gimnazije Murska Sobota (mentorja Tadeja Filo in Tomi Bušinovski).

Ksenija Glažar,
foto: Darko Dšuban

NEONACISTIČNI SHOD V KOPRU

Javno poveličevanje nacizma je kaznivo in nesprejemljivo

V ZZB NOB Slovenije najostreje obsojamo neonacistični shod 7. februarja v Kopru, na katerem so posamezniki z javnim razkazovanjem nacističnih simbolov in nacističnim pozdravom odkrito poveličevali ideologijo, odgovorno za množične zločine, okupacijo slovenskega ozemlja in neizmerno trpljenje prebivalstva med drugo svetovno vojno. Takšna dejanja niso mnenje in niso svoboda izražanja.

Gre za protipravno ravnanje, ki je v Republiki Sloveniji prepovedano. Kazenski zakonik Republike Slovenije jasno določa, da je javno spodbujanje sovraštva, nasilja ali nestrpnosti, vključno z razkazovanjem simbolov nacizma in fašizma, kaznivo dejanje. Nacistična simbolika in pozdravi po svoji naravi pomenijo poveličevanje nasilne in zločinske ideologije ter kot taki ne morejo uživati pravne zaščite. Javno razkazovanje teh simbolov je neposredna žalitev spomina na padle borce narodnoosvobodilnega boja, na talce, internirance, izgnance in vse žrtve okupatorjev. Hkrati nevarno relativizira zgodovino in pomeni poskus normalizacije ideologije, ki je v temeljnem nasprotju z ustavno ureditvijo Republike Slovenije.

V ZZB NOB Slovenije opozarjamo, da protifašizem ni ideološka izbira, temveč civilizacijski in ustavni temelj slovenske državnosti. Od pristojnih organov zato zahtevamo dosledno uveljavitev zakonodaje, jasno ugotovitev odgovornosti organizatorjev in udeležencev ter ničto toleranco do poveličevanja nacizma in fašizma v javnem prostoru. Zgodovina nas uči, da se fašizem ne ustavi sam. Ustavljen je bil z odporom, pogumom in žrtvami. Dolžnost današnje družbe pa je, da ga prepozna in zatre že ob prvih znakih. Nikoli več fašizma! Nikoli več nacizma! Nikjer in nikoli!

Marijan Križman, predsednik ZZB NOB Slovenije

PREJELI SMO

Spomenik v Dražgošah

Izvedeli smo, da so neznanci oskrunili spomenik v Dražgošah. Obsojamo vsa nasilna in vandalska dejanja. V tem primeru gre za žalitev s simboli, ki slavijo oživljanje fašistične ideologije. Obenem je to tudi žalitev padlih za svobodo, ki jih kot take doživljamo kot naše.

Člani pokrajinskega odbora ANPI iz Vidna vam izražamo vso solidarnost in poudarjamo nujnost, da ohranjamo naše zgodovinske vezi na kulturni in politični ravni.

Luciano Marcolini Provenza, podpredsednik Odbora ANPI Videmske pokrajine

Kal čutim v sebi

Kal čutim v sebi,
ki bi na plodnih tleh
v sončnih dneh
visoko v nebo
kot sončno drevo
v rast
misel plodno
pognalo.

Ljuba Skornšek

POHOD IN SLOVESNOST

Počastitev 84. obletnice igmanskega marša

Na planini Igman je 31. januarja potekala slovesnost ob 84. obletnici igmanskega marša, enega najbolj odmevnih in simboličnih dogodkov narodnoosvobodilnega boja na območju nekdanje Jugoslavije med drugo svetovno vojno. Prehod Prve proletarske brigade januarja 1942 po zasneženih planinskih poteh v izjemno težkih razmerah ni bil le vojaška akcija, ampak izraz odločnosti, poguma in neomajnega boja proti fašizmu in nacističnim okupatorjem, ki so tedaj izvajali nasilje nad Slovenijo in drugimi deli Jugoslavije.

ZZB NOB Slovenije sta na slovesnosti zastopala član predsedstva Marjan Šiftar in generalna sekretarka Manja Konkolič, ki sta skupaj z delegacijami iz Hrvaške, Srbije, Črne gore ter Bosne in Hercegovine položila venec pred spomenikom Prve proletarske brigade na Igmanu. Zbrane so nagovorili Mirsad Ćatić, predsednik SABNOR kantona Sarajevo, Sead Djulić, predsednik SABNOR BiH, in Duška Jurišič, namestnica ministra za človekove pravice in begunce BiH. Bogat kulturni program z recitacijami in glasbenimi nastopi je dodatno poudaril slovesnost trenutka. V okviru spominske slovesnosti so pripravili tudi tradicionalni spominski pohod po delu poti igmanskega marša. Posebno spoštovanje in pozornost so udeleženci slovesnosti namenili **Albinu Pibernik**u, danes 95-letnemu Slovencu, ki je kot enajstletni deček sodeloval v igmanskem maršu in je eden redkih še živečih udeležencev tega zgodovinskega dogodka. Čeprav se slovesnosti ni mogel udeležiti, je bil njegov prispevek posebej izpostavljen.

Manja Konkolič, foto: Arijana Hodžić

ČRNI VRH NAD IDRIJO

Spomin na Janka Premrla - Vojka

Polaganje venca ob doprsni kip Janka Premrla - Vojka ob 83. obletnici njegove smrti pred Osnovno šolo Črni Vrh

V osnovni šoli v Črnem Vrhu nad Idrijo so se dan po 83. obletnici smrti Janka Premrla - Vojka (1920–1943) v bližnjem taboru Brinov grič spomnili narodnega heroja z zavezo, da ne bodo pozabili, da jim je s soborci izbojeval svobodo. Današnji mir je kot največjo vrednoto v uvodnem nagovoru izpostavila tudi ravnateljica šole Karmen Simonič Mervic.

Organizatorji kulturne slovesnosti – lokalni odbor ZB za vrednote NOB – so v premajhno šolsko jedilnico pritegnili spominjajoče se iz vse Primorske in več deset praporščakov. Vojkov dan – dan primorskega ljudstva – je razglašal plakat, ki so ga petošolci postavili za kuliso programa. Po spomine so segli 40 let v preteklost, v šolsko glasilo Vojkovci, in jih vtkali v sodobno kulturno predstavo.

Tedaj je šola nosila ime po Janku Premrlu - Vojku, a ga je v samostojni Sloveniji odložila. »Zaželimo si, da se bo v prihodnje zgodilo nekaj, kar bo to šolo vrnilo svetlim idealom narodnega heroja Vojka in njenemu nekdanjemu imenu,« je v nagovoru želel Rok Uršič, predsednik ZB za vrednote NOB Bovec, Kobarid in Tolmin.

Uršič je podrobno opisal napad Vojkove Trnovske čete na italijansko vojsko v bližini Idrijske Bele in strel v trebuh, ki je bil teden dni pozneje usoden za Vojka. Strel, ki nikoli ne bo povsem pojasnjen, saj so ob neprisotnih pričevalcih o strelu iz italijanskih pušk dvomili tudi njegovi najbližji, zlasti sestra. »Prikrojevalci slovenske zgodovine Vojkovo smrt pripisujejo partizanskemu strelu, podobno kot smrti še dveh velikih primorskih rodoljubov in partizanov – Ferda Kravanje ali Petra Skalarja iz Čezsoče pri Bovcu in Jožeta Srebrniča iz Solkana,« je dejal Uršič in poudaril, da nihče od sorodnikov in dobršen del pričevalcev ni bil prisoten v bitki.

Glasno odobravanje je Uršič požel z besedami, da spomin na Vojka in ves narodnoosvobodilni boj ne sme zamreti. »Zgodbe borcev NOB presegajo njihov čas, zato jih moramo nenehno ponavljati. S tem ohranjamo pozitiven pogled na svet. Njihova usoda je lahko stalen vir spodbud tudi v današnjem času,« je bil prepričan skupaj z množico.

Tudi s šolarji med prisotnimi. Ti bržčas kmalu ne bodo več hodili v stavbo z imenom Janka Premrla - Vojka. Bodo pa ohranjali spomin nanj in na narodnoosvobodilni boj, ki jim je, kot so dejali, omogočil, da se šolajo v miru in maternemu jeziku. Doprsni kip Vojka, ki stoji pred šolo, jih na to spominja vsak dan. Po slavju so venec obenj položili predstavniki lokalnega društva ZB za vrednote NOB.

SD

PREŠERNOV DAN

Poslanica predsednice Republike Slovenije

Drage državljanke, dragi državljani, spoštovane ustvarjalke in spoštovani ustvarjalci kulture.

Slovenski kulturni praznik – Prešernov dan je praznik, ko se kot skupnost še posebej zavemo moči besede, misli in ustvarjalnosti. Kultura je temelj naše identitete, našega jezika, zgodovinskega spomina in naše odprtosti v svet. Je prostor svobode, dialoga in kritične misli ter prav zato tudi prostor odgovornosti.

Kultura je sila, ki je slovenski narod ohranjala tudi v časih, ko nismo imeli svoje države. Prešernova poezija ni bila le umetniški izraz, temveč jasna zahteva za dostojanstvo, svobodo in enakost, to pa so vrednote, ki so danes zapisane kot temelj naše države.

Leto 2026 je Kosovelovo leto, ko se tega velikega slovenskega poeta spominjamo ob 100. obletnici njegove smrti. Srečko Kosovel je bil pesnik izjemne lucidnosti, drznosti in vizije. Njegova misel je presegala svoj čas, govorila je o razčlovečenju sveta, o nevarnostih nasilja in brezbrižnosti, a hkrati o nujnosti upanja in etične prenove družbe.

V času sedanjega mednarodnega dogajanja, vojn, humanitarnih kriz in čedalje globljih razpok med ljudmi in narodi so Kosovelove besede še posebej zavezujoče: »Težimo k novi družbi, ki bo živela čim večje človečansko življenje. Težimo k človečanstvu.«

To ni le pesniški klic, temveč moralna naloga našega časa. Kultura uči, da človečnost ni samoumevna, temveč jo je treba vedno znova graditi z dialogom, solidarnostjo, spoštovanjem različnosti in zavračanjem nasilja. Prav umetnost in kultura nas opominjata, da brez

sočutja in posluha za drugega tudi napredka ni. Zato je skrb za kulturo hkrati skrb za družbo kot celoto. Je vlaganje v prihodnost, kritično razmišljujoče posameznike, skupnost, ki zna misliti s svojo glavo in čutiti s svojim srcem. Slovenija je bogata z ustvarjalnimi ljudmi, raznovrstnimi kulturnimi izrazi in dediščino, na kar smo lahko ponosni. Naša dolžnost pa je, da to bogastvo varujemo, razvijamo in omogočimo njegovo dostopnost vsem.

Ob slovenskem kulturnem prazniku se zahvaljujem vsem, ki s svojim delom bogatite naš kulturni prostor – umetnicam in umetnikom, kulturnim delavkam in delavcem, vzgojiteljicam in vzgojiteljem, učiteljicam in učiteljem, mentoricam in mentorjem ter vsem, ki verjamete v moč kulture.

Naj bosta Prešeren in Kosovel tudi danes navdih za pogum misli, svobodo duha in človečnost.

Iskrene čestitke ob slovenskem kulturnem prazniku in iskrene čestitke prejemnikom Prešernovih nagrad in priznanj.

Nataša Pirc Musar
8. februar 2026

SPOROČILA

Seja Glavnega odbora ZZB NOB Slovenije in pogovor z Milanom Kučanom

V dvorani Kino-gledališča Bežigrad v Ljubljani je bila 11. marca 7. seja Glavnega odbora ZZB NOB Slovenije v mandatnem obdobju 2023–2027. Člani odbora so razpravljali o letnem poročilu o delu in poslovanju ZZB v letu 2025, sprejeli pa so tudi zaključni račun in poročilo nadzornega odbora. Posebej so govorili tudi o poročilu o zaznamovanju 80. obletnice konca druge svetovne vojne in zmage nad nacifašizmom. Predsednik ZZB NOB Slovenije Marijan Križman je ob koncu spregovoril tudi o državnozborskih volitvah. Po seji glavnega odbora je bil na temo volitev pogovor s prvim predsednikom Republike Slovenije Milanom Kučanom, ki ga je vodila podpredsednica ZZB NOB Slovenije Andreja Katič.

S. B.

PARTIZANSKI SPOMENIKI NA ZEMLJEVIDU (50)

Nasejali že 9600 zvezdic

Zdaj ko smo na zemljevid nasejali skoraj 9600 zvezdic, ki označujejo partizanske spomenike, bi se lahko naslonili nazaj in si rekli, da je delo v glavnem pri kraju. Fantastično je, da lahko s klikom na zvezdico dobimo na zaslon vse, kar je znano in kar smo utegnili vpisati o posameznem obeležju. Naš zemljevid se pokaže tudi med zadetki Googlovega iskalnika, kadar poizvedujemo po kakem uspomeničenem partizanskem imenu. Vendar je zbirka šele solidno izhodišče za nove naloge.

Nekoč so bili na papirnatih zemljevidih s stožcem označeni samo večji spomeniki, vendar brez podatka, kaj zaznamujejo. Današnje turistične brošure in infotable z zemljevidi se partizanskih spomenikov bolj kot ne sramujejo, vznikajo pa nova spletišča s partizanskimi spomeniki na zemljevidu, npr. Hikuk idrijskega zanesenjaka Matije Matvoza.

Da bi se partizanska spomeniška krajina naselila v splošno javno zavest, da bi postala del našega kulturnega vsakdanjika, se morajo spomeniki pojaviti tudi na zemljevidih, ki jih vsak dan uporabljamo. Mislim na zemljevide na osebnih računalnikih in telefonih, kot so Googlovi Zemljevidi, MapsMe, LocusMaps, AlpineQuest, ArcGIS itd. Spomeniki morajo postati sestavni del osnovne kartografske podlage, tako kot so sestavni del ceste, hiše, cerkve, gradovi, reke, gozdovi ...

Ko si danes na Partizanstvo.si približamo katero od zvezdic, ki označujejo spomenike, na kartografski podlagi pod njimi ali zraven njih včasih najdemo ikono spomenika, kipa, spominske plošče ipd., a še zdaleč ne pod vsako zvezdico. Ob približanju se sem in tja ob ikoni pokaže ime, npr. Spomenik NOB.

Na spletišču Partizanstvo.si je privzeta kartografska podlaga javni interaktivni zemljevid OpenStreetMap (OSM), ki smo ga izbrali zato, ker je med aplikacijami za navigacijo v prostoru nekaj posebnega. OSM nastaja podobno kot Wikipedija, tj. z delom bolj ali manj anonimnih prostovoljcev. Iz OSM podatke zajema množica telefonskih zemljevidov. Spomenik, ki ga danes vnesem na OSM, se bo zato kmalu pokazal tudi v številnih drugih aplikacijah.

Da bi videli, kaj vse naša kartografska podlaga omogoča, zapustimo Partizanstvo.si in odprimo OSM v svojem oknu. V iskalno polje levo zgoraj vpišimo ime, ulico ali kraj, ki nas zanima, in si med ponudbo, ki se je odprla, izberimo ustrezno. S klikanjem na plus (+) v menijskem stolpcu desno zgoraj se približamo želeni lokaciji. Zadnja ikona v tem stolpcu je vprašaj (?). Kliknimo nanj in potem na objekt, o katerem želimo izvedeti kaj več. V stolpcu levo od zemljevida se pokažejo podrobnejše informacije o objektu: če smo kliknili na pot, se pokaže njena širina, ali je peščena ali kamnita, markirana ali komaj vidna, pri spomeniku pa dobimo ime arhitekta, leto postavitve, po možnosti tudi besedilo na njem itd. OSM ne predvideva prav dolgih opisov, zato pride prav možnost povezav na sliko spomenika, njegov opis na Wikipediji, na podrobnejši opis v naši zbirki in v Registru kulturne dediščine. Vse to lahko preberemo na zaslonu le, če se je nekdo prej potrudil in podatke tja vpisal.

Ni se mogoče znebiti občutka, da so nekateri prostovoljski kartografi, ki na zemljevid pridno vnašajo potke, hiše, ledinska imena, parkirne prostore, mize za piknik itd., na partizanske spomenike alergični. Na zemljevid vrišejo vsak koš za smeti, velikega kamnitega spomenika tik zraven pa ne, kot da že jutri pričakujejo njegovo odstranitev. Spregledane spomenike kdaj pozneje vrišejo drugi prostovoljci.

Naš načrt je stremljiv: na osnovni zemljevid OSM nameravamo vnesti prav vsa obeležja iz naše zbirke (z izjemo zasebnih družinskih nagrobnikov), tako da bo ob ustrezni povečavi zemljevida nanje naletel vsakdo, tudi tisti, ki ne pozna spomeniškega projekta Partizanstvo.si.

OpenStreetMap je nekaj posebnega, saj sleherniku omogoča vnos podatkov in dopolnjevanje in popravljanje elementov zemljevida. Samo na gumb Uredi levo zgoraj klikneš, pa se znajdeš v urejevalnem načinu. Brez predhodnega branja navodil seveda ne bo šlo. OSM za Slovenijo je izkaznica slovenske geografske pismenosti in kulturne vitalnosti. Bralci, ki znate s telefonom posneti svoje koordinate in ki radi počnete kaj ustvarjalnega na računalniku, pomagajte uresničiti načrt kopiranja partizanskih spomenikov na OpenStreetMap.

Miran Hladnik

KIPARJEVA VIDENJA BOJA ZA SVOBODO (2. del)

Negovan Nemec in spomeniki NOB

Goriški kipar Negovan Nemec, je po besedah dr. Naceta Šumija »edini zares otipljivi vitalist v našem kiparskem ustvarjanju. Znal je vsemu živemu, od rastline do človeka, vdihniti svoje življenje, ki ga je hkrati izvabljal iz široko pojmovanih predlog.« Ustvarjal je malo in javno plastiko. Svoje likovne vizije je izvabljal iz različnih materialov, od gline, ki jo je imel v domačem okolju, do mavca, lesa, železa, brona in kamna, zadnjih nekaj let malo plastiko v kararskem kamnu in bronu, javno pa v kraškem kamnu – trdem, sivem, zgovornem v svojih lastnostih. Pet zadnjih izklesanih spomenikov na temo narodnoosvobodilnega boja govori z isto izpovedno močjo tudi štirideset let pozneje: da je imel rad svojo Goriško, njene ljudi in njeno zgodovino. Da je pomemben soustvarjalec slovenske sodobne umetnosti. Kot je deset let po njegovi smrti zapisal Nace Šumi, »še danes združuje značilnosti naše umetnosti na zahodnem robu slovenskega ozemlja ter ostaja pobudnik za prihodnja dela nadaljevalcev goriškega izročila«. Kot kipar in likovni ustvarjalec je daleč od centra moči in vpliva ustvaril opus, ki je prepoznaven, zgovoren, nagovarjajoč in dotikajoč se, zato je ta v zgodovino zapisan kot izviren prispevek k modernemu kiparstvu druge polovice prejšnjega stoletja.

Spomenika padlim v narodnoosvobodilnem boju v Rožni dolini (leto 1984) in Kanalu ob Soči (leto 1984) tvorita jasno razvojno os Nemčevega spomeniškega razmišljanja. Če je v Rožni dolini izhodišče še človeško telo, njegov lok, izteg in krčevita napetost tik pred mejo, se v Kanalu ob Soči figura dokončno razpre v prostor. Teža izkustva se iz telesa prenese v razmerje med masami in v praznino, ki postane nosilka pomena. Nemec se tu odmakne od notranje eksistencialne izkušnje posameznika in ustvari etični prostor spomina, v katerem se kolektivna preteklost ne kaže več kot prizor, temveč kot odprto polje odgovornosti.

Spomenik v Rožni dolini je ena najčistejših in najbolj zrelih Nemčevih kamnitih rešitev. Človeška figura je še prisotna, vendar povsem abstrahirana in reducirana na temeljno likovno gesto. Telo ni več opisano, temveč je zgolj sluteno. Oblika se dviga v krčevitem iztegu, v trenutku tik pred mejo telesne vzdržljivosti. Površina kamna je brušena do mehkobe kože. Svetloba po njej drsi in poudarja napetost loka, ne da bi ustvarjala dramatične kontraste. Prav v tem nastane ključni paradoks spomenika: trdnost kamna začne učinkovati kot krhkost, hlad materiala kot čutnost. Figura ni heroizirana, ni patetična, temveč je zadržana in dostojanstvena. Narodnoosvobodilni boj se tu ne kaže kot dogodek, temveč kot eksistencialna izkušnja skrajne meje.

Spomenik v Rožni dolini je spomenik tišine. Ne nagovarja frontalno, temveč zahteva bližino, krožnje in pozornost. Spomin ni razglašen, temveč je utelešen.

Spomenik v Kanalu ob Soči pomeni izrazit premik v prostorsko razmišljanje. Oblika se razpre v širino in se organizira okoli praznine, ki postane osrednja nosilka pomena. Masivni kamniti formi stojita druga nasproti druge, med njima pa se odpira prostor, ki deluje kot razpoka, prelom in tišina hkrati. Figure so še zaznavne, postavljene ob robovih mase, v ritmu, ki nakazuje bližino, pripadnost, soodvisnost. Rez, lom in frontalna simetrija ustvarjajo občutek soočenja, ne samo med figurami, v likovnem pogledu med maso in praznino. Površina kamna ostaja bolj groba kot v Rožni dolini, rez bolj neposreden, kar poudarja napetost odnosa med likovnimi elementi, ki govorijo vsak svojo zgodbo, a hkrati skupno: o prehodu čez deročo Sočo v Beneško Slovenijo in o spodbujanju želje po svobodi tudi tam.

V dialogu z reko Sočo spomenik dobi dodatno razsežnost. Tok vode poudarja minljivost, kamen vztrajanje. Spomenik v Kanalu ob Soči je kontemplativen spomenik telesa, je pa tudi etični prostor spomina, ki je odprt in neizpolnjen.

Spomenik diverzantom v Novi Gorici (leto 1985) je eno najbolj abstrahiranih del Nemčevega spomeniškega opusa. Figura je tu povsem opuščena, vendar ne izgine kot izhodišče. Prisotna je le še kot notranja logika oblike. Forma je zadržana, kompaktna, vase zaprta. Notranja napetost se izraža z lomljenjem ploskev in premišljenimi prelomi. Posebej izrazit je kontrast med gladko brušenimi zgornjimi deli in grobim, odprtim rezom v spodnjem delu. Ta rana v materialu ni dekorativna, temveč pomenska: govori o tveganju, prekinitvi in skritem delovanju.

Umeščenost v urbano okolje daje spomeniku posebno težo. Ne stoji v izolirani krajini, temveč v prostoru vsakdanjega življenja. Spomin tu ni umaknjen, temveč je trajno prisoten. Spomenik v Šempetru pri Gorici (1985) pomeni dokončno utrditev znakovne govorice. Oblika se zapre v enoten zgoščen volumen, brez dialoga in brez frontalnosti. Deluje organsko, skoraj kot jedro ali zarodek, in ne kot konec, temveč kot možnost začetka. Površina kamna je hrapava, neolepšana, a natančno obdelana. Svetloba se na njej zadržano lomi. Kamen ni več nosilec konflikta, temveč miru. Spomenik deluje kot notranje osrediščena točka spomina, kjer se izkušnja boja umiri in ponotranji.

Spomenik v Kromberku (1986) pomeni sklep in sintezo Nemčevega spomeniškega razmišljanja. Oblika, ki nas nagovori s svojo izjemno stilizacijo človeškega telesa, je nizka, horizontalna in ujame nakazane človekove značilnosti. Deli telesa se izpojejo v abstrahiranih detajlih, ki deluje kot del krajin, se z njo prepletejo. Površina je enakomerno obdelana, brez dramatike. V Kromberku kamen ne govori več o telesu, znaku ali prelomu, temveč o stanju po vsem tem, o tišini. O trenutku, ko se je telo poslovilo. O harmoniji likovne realizacije, ki spodbudi razmišljanje, poglobitev, pieteto.

Če je kipar te spomenike poimenoval kot svoj »kamniti očenaš«, je Kromberk njegov zaključni verz. Izrečen brez poudarka, v popolni zadržanosti

Dr. Nelida Nemec

PREDSTAVITEV ZBORNIKA

Spominska obeležja NOB v Bohinju

Krajevna organizacija Zveze borcev za ohranjanje vrednot NOB Bohinj se je lotila obsežnega dela in ga tudi pripeljala do konca. Izdala je namreč zbornik Spominska obeležja NOB v Bohinju 1945–2025. Slavnostna predstavitev dela je bila 5. februarja v Bohinjski hiši v Bohinjski Bistrici. Na dogovorjeni dan nam vreme ni prizanašalo. Težke snežinke so otežile pot do prireditvenega prostora, kar pa nikakor ni vplivalo na obisk, saj je bil naravnost odličen!

Zbornik je sestavljen iz treh delov. V prvem je predstavljena zgodovina od napada na Jugoslavijo aprila 1941 do konca druge svetovne vojne. Posebno mesto ima v zborniku narodnoosvobodilni boj v Bohinju, ki ga je odlično predstavil **dr. Martin Premk**. V drugem delu je popis vseh spominskih obeležji v Bohinju. Bralec bo natančno izvedel, kje je spomenik, kdaj je bil postavljen, kdo je njegov avtor, in kar je najpomembnejše, opis dogodkov, zaradi katerih spomenik stoji na tem kraju. V tretjem delu pa sta predstavljena delo Krajevne organizacije ZB za vrednote NOB Bohinj ter njena skrb za spomenike, spominske proslave in člane organizacije.

Veseli smo bili gostov na prireditvi. S spodbudnimi besedami sta nas počastila župan občine Bohinj **Jože Sodja, dr. Miran Hladnik**, ki ves svoj čas posveča popisu

partizanskih spominskih obeležij v Sloveniji, čestitala nam je **Danijela Mandeljc**, predsednica Združenja borcev za vrednote NOB Radovljica, in na koncu še predsednik Zveze združenja borcev za vrednote NOB Republike Slovenije **Marijan Križman**.

Zbornik je izrednega pomena, saj ohranja spomin na dogodke polpretekle zgodovine, dogodke, ki so nam zagotovili svobodo in ohranjanje našega jezika, v katerem se lahko izražamo, razmišljamo in pišemo.

Cena zbornika je 22 evrov, za nakup pa lahko pišete na e-naslov olga.p.gorisek@gmail.com.

Mojca Černe

PODSREDA

Spomin na krute čase

Krajevna skupnost Podsreda vsako leto 18. februarja praznuje svoj praznik ob spominu na krute čase druge svetovne vojne, v spomin na padlo 2. četo Kozjanskega bataljona oziroma v spomin na 14 padlih borcev, ki so tega dne bili izdani in ustreljeni na Osredku pri Podsredi.

Pri kostnici v Podsredi je potekala slovesnost, ki so jo soustvarili predstavniki borčevskih in veteranskih organizacij, številni praporščaki, učenci Osnovne šole Kozje s kulturnim programom in gostje, številne zbrane pa sta nagovorila župan občine Kozje **Milenca Krajnc** in častni občan občine **Dušan Andrej Kocman**.

V našem združenju smo se letos odločili, da bomo večjo pozornost posvetili Kozjanskem odredu oziroma širši kozjanski zgodbi v drugi svetovni vojni. Ta odred je bil usta-

novljen 24. aprila 1944 na Silovcu v občini Brežice. Ob ustanovitvi je imel odred dva bataljona, tretjega so ustanovili 22. junija, četrti bataljon, ki je bil ustanovljen sredi septembra, pa je kmalu odšel v 14. divizijo.

Odred je 9. junija z zavzetjem nemške orožniške postaje v Jurkloštru uničil prvo sovražnikovo postojanko na Kozjanskem. Med 6. in 16. julijem je zavzel kar deset sovražnikovih postojank in tako izoblikoval prvo osvobojeno ozemlje na Kozjanskem, ki je bilo tisti čas edino večje osvobojeno ozemlje na Štajerskem, se je pa z osvoboditvijo Kozjega, Koprivnice in Podsrede septembra 1944 samo še razširilo.

Od 142 borcev ob ustanovitvi odreda se je njihovo število do avgusta povečalo na 1100 borcev, vendar jih je bilo samo okoli 350 oboroženih. V odredu so se veliko ukvarjali z mobilizacijo v Narodnoosvobodilno vojsko. Od konca aprila do sredine julija 1944 so na primer zbrali več kot 500 ljudi. Novince so v glavnem pošiljali čez Savo na Dolenjsko, manj pa v 14. divizijo in v Kamniško-zasavski odred.

Kozjanski odred je imel v svoji sestavi tudi specialni vod, ustanovljen avgusta 1944, in minerski vod, ki je neprenehoma rušil komunikacije na Kozjanskem in železniško progo Dobova–Zidani Most–Celje. Prek radijske postaje so imeli zvezo z Glavnim štabom, IV. operativno cono in 14. divizijo. V lastni tehniki so tiskali glasilo Od Savinje do Sotle.

2. aprila 1945 so ustanovili posebno pohodno enoto, imenovano *Kozjanska grupa*. Sestavljena je bila iz dveh bataljonov Kozjanskega odreda in bataljona *Kozjanskega vojnega področja*. Kozjanska grupa je po enomesečnem pohodu čez Hrvaško prišla v Prekmurje. Tu so izkušeni borci *Kozjanske grupe* sodelovali pri ustanavljanju komand mest v osvobojenem Prekmurju. Borci 1. in 2. bataljona so tvorili novo jedro pri ustanavljanju *Prekmurske brigade* in 5. bataljona 3. brigade narodne obrambe.

Po prihodu *Kozjanske grupe* v Prekmurje so na Kozjanskem 27. aprila 1945 ustanovili nov Kozjanski partizanski odred, sestavljen iz dveh bataljonov. Odredu pa sta se nato priključila še *Avstrijska čet*a in *Ruski bataljon*. Odred je 10. maja vkorakal v Celje in Štore, 28. maja pa so ga razpustili in moštvo vključili v KNOJ.

Tadej Škof

JAMNIK

Poklon spominu na 37 žrtev druge svetovne vojne

V organizaciji Krajevne organizacije ZB NOB Besnica - Podblica, ZB NOB Kranj in krajevne skupnosti Podblica je 26. februarja na Jamniku potekala spominska slovesnost ob 82. obletnici požiga vasi Jamnik.

V gorski vasici pod Jelovico je bilo na prireditvi ob gostoljubju domačinov prisotnih okoli 120 udeležencev, med njimi 12 praporščakov pod vodstvom Srečka Pirmana. V uvodu je Franci Hrastnik, predsednik Krajevne organizacije ZB NOB Besnica - Podblica in obenem povezovalec programa, pozdravil prisotne, posebej župana mestne občine Kranj Matjaža Rakovca, častnega občana Kranja Draga Štefeta, predsednika ZB NOB Kranj Boža Janeža, predsednika ZB NOB Škofja Loka Franca Lušino. Poudaril je, da je spominska slovesnost poleg požiga Jamnika tudi poklon 37 žrtvam druge svetovne vojne z Jamnika in iz okoliških vasi. Z besedo spomina se je Hrastnik sprehodil po vseh šestih spominskih obeležjih NOB v okolici, vključno s Tehniko Meto. Žalna venca k spomeniku NOB sta položili delegaciji mestna občina Kranj in domača krajevna organizacija ZB.

Za izvedbo kulturnega programa pod vodstvom Jane Kovač so poskrbele članice in člani krajevne organizacije ter recitatorja Anica Kordež in Rudi Zevnik. Večino recitacij so nastopajoči ob letošnji stoti obletnici smrti Srečka Kosovela črpali iz pesnikove bogate pesniške zakladnice.

Slavnostni govornik, kranjski župan Matjaž Rakovec, je poudaril pogum Jamničanov, da so sodelovali s partizanskim gibanjem in ga podpirali kljub maščevanju Nemcev z izgonom vaščanov v begunjske zapore in nekaterih naprej v koncentracijska taborišča, od koder se marsikdo nikoli več ni vrnil, februarja 1944 pa še s požigom vasi. Župan je dejal tudi: »Zgodovina nas uči, da ognja ni mogoče tako močno zanetiti, da bi požgal tudi človekovo dostojanstvo.«

Opis zgodovinskega ozadja požiga vasi Jamnik je strnil Andrej Bavcon. Med drugim je povedal: »V začetku aprila 1943 je bila ustanovljena skojevska grupa Jamnik, sestavljena iz pogumnih domačink, ki so se jim kmalu pridružili še drugi Jamničani. Tesno so sodelovali s partizani, jih obveščali o gibanju Nemcev in opravljali tudi druge naloge. Zato so Nemci 27. februarja 1944, dobri dve leti po dražgoški bitki, pripravili večjo ofenzivo in svojo jezo znesli nad vasjo. Proti Jamniku so prodirali s treh strani. Vas so začeli obstreljevati z minometi. Drobec mine je ubil domačina, ki je reševal živino. Zagorela je ena od hiš, nato še druge hiše. Požganih je bilo 13 hiš, 13 skednjev, pet drvarnic, trije kozolci, trije svinjaki in dve sušilnici sadja. Neverjetno, koliko poguma je bilo v tej na videz zaspani vasici.«

Po spominski slovesnosti je sledilo vabilo krajevne skupnosti Podblica na druženje ob skromni pogostitvi.

Lado Nikšič

VELIKA EVAKUACIJA PLETE VEZI

Po zračnem mostu iz Bele krajine v Dalmacijo

V dveh spomladanskih dneh leta 1945 je dvanajst zavezniških letal Dakota z osvobojenega belokranjskega ozemlja na varno prepeljalo več kot dva tisoč civilistov. Po lanskem izidu knjige *Po zračnem mostu iz Bele krajine v Dalmacijo* o največji vojaško-humanitarno operaciji pri nas med drugo svetovno vojno so med evakuiranci in njihovimi potomci oživeli spomini na tisti čas. Avtorica Ilinka Todorovski je iz novih podatkov in pričevanj napisala novo poglavje za dopolnjeno knjižno izdajo.

V poglavju z naslovom *S papirja v življenje* so povzete pripovedi štiridesetih posameznikov in družin, ki so jih 25. in 26. marca 1945 po zračnem mostu med Belo krajino in Dalmacijo umaknili na varno. Nekdanji evakuiranci, ki so bili takrat otroci, niso razumeli, zakaj morajo na pot, zapomnili pa so si številne podrobnosti o čakanju na letala, vkrcanju in slabosti med poletom, dišečem belem kruhu, ki jih je pričakal v Dalmaciji, bivanju v kaštelskih hišah, domačinih in morju, tudi kakšni vragoliji, ki so jo ušpičili. Spominjajo se tudi, kaj so prvič videli ali okusili, denimo bleščeče asfaltirano cesto in mlečni riž, pa tudi dolgo pot domov z ladjo, tovornjaki, vlakom. V družinskem spominu se je ohranilo, kako so se starši odločali za evakuacijo in kako so se dolenjske, posavske in štajerske družine takrat sploh znašle v Beli krajini. Poleg domačinov so bili namreč evakuirani tudi drugi civilisti, ki so preplavili osvobojeno Belo krajino, med njimi funkcionarji in aktivisti SNOS, prebežniki z nemškega okupacijskega območja in srbski begunci iz NDH. Nekateri bralci so šele po izidu knjige ugotovili, da so bili evakuirani tudi njihovi predniki.

Avtorica se je raziskave o tej manj znani epizodi ob koncu druge svetovne vojne lotila iz radovednosti, saj sta bili evakuirani tudi njena stara mama in mama, Fančka in Danica Senica. Stara mama ji je pogosto pripovedovala o poletu, življenju v slovenskem zbegu v Kaštelih in mučnem vračanju domov, ni pa ji znala odgovoriti na vprašanje, zakaj je bila tako velika evakuacija sploh potrebna, kdo jo je načrtoval in kako natanko je potekala. Odgovore je avtorica našla v slovenskih, britanskih, ameriških, srbskih in hrvaških arhivih in muzejih. Zavezniška operacija je stekla na pobudo slovenskega partizanskega vodstva in s Titovim posredovanjem. Premiki kolaborantskih sil na južnih bojiščih in ustaško-nemški vdori v vasi ob Kolpi so namreč kazali, da bodo morda na območju Bele krajine potekali sklepni spopadi velikih razsežnosti, pri čemer bi civilisti lahko pomenili veliko varnostno tveganje.

Naslovnica knjige Po zračnem mostu iz Bele krajine v Dalmacijo avtorice Ilinke Todorovski

Spominsko fotografiranje evakuirancev v Metliki. Z leve: Zvone Radkovič, Zdenko Šmauc, Albin Stipanič, Mima Satošek, Stane Žunič, Danica Todorovski, Anica Müller, Cvetka Planinc, Silvester Anžin in Bogdan Pavlin. (Foto: Zala Anžin)

Bogato ilustrirana knjiga s poimenskim seznamom evakuirancev, ki jo je ob 80. obletnici evakuacije lani spomladi izdal Vojaški muzej Slovenske vojske, v dopolnjeni izdaji ponuja najširši vpogled v preplet človeških usod, predvsem pa sprejemanje pogumnih in težkih odločitev majhnega človeka v veliki vojni.

Nova izdaja je bila predstavljena konec februarja v Metliki in v začetku marca v Ljubljani, sledita pa še predstavitvi v Ankaranu 7. aprila in Novem mestu 8. maja.

I. T.

POTUJOČA RAZSTAVA

Prostor spomina in razmisleka

Zveza borcev za ohranjanje vrednot narodnoosvobodilnega boja Murska Sobota je v sodelovanju s Pomurskim muzejem pripravila potujočo razstavo ob 80. obletnici zmage nad fašizmom. Namen je mladim približati dogodke druge svetovne vojne, vrednote narodnoosvobodilnega boja in spodbujati ohranjanje spomina na holokavst. Obenem razstava pomembno zaznamuje dogajanje v tamkajšnjem okolju.

Doslej je bila razstava postavljena v osnovnih šolah Tišina, Cankova, Rogaševci, Kuzma, Beltinci in treh murskosoboških osnovnih šolah, v Gledališču Park, Srednji poklicni in tehniški šoli ter Gimnaziji Murska Sobota. Ob tem naj spomnimo, da je bila pred vojno in še nekaj let po njej murskosoboška gimnazija v prostorih zdajšnje Osnovne šole II. Takrat so jo obiskovali trije narodni heroji: Štefan Kovač - Marko, Dane Šumenjak - Miran in Edvard Brajnik - Štef. V prihodnjih mesecih bo razstava potovala po

vsem Pomurju. Razstavo v Osnovni šoli II Murska Sobota so umestili v osrednji del šolske knjižnice. Prostor je urejen po vzoru galerije, to pa omogoča drugačen, bolj umirjen stik z razstavljenim gradivom. Učenci razredne in predmetne stopnje so lahko sedeli na klopeh ter si v tišini in miru ogledali plakate in spremljajočo vsebino, ki spodbujajo razmislek in pogovor.

Predstavitev razstave je bila vsebinsko povezana tudi s šolskim projektom Krokus. Ob njem se učenci vsako leto spomnijo žrtev holokavsta in imajo možnost ponotranjiti vrednote, kot so strpnost, spoštovanje in sožitje.

K dogajanju so pomemben del prispevali tudi učenci. Ob odprtju razstave je zbrane nagovoril učenec tretjega razreda Val Ivanuša, ki je v svojem govoru poudaril pomen spomina in sočutja. Tematsko razstavo s fotografijami iz Muzeja Ane Frank je pripravil učenec Taj Rudaš iz sedmega razreda. S predstavljenimi podobami je približal osebno zgodbo deklice, ki je postala simbol trpljenja številnih ljudi med holokavstom.

O pomenu potujoče razstave je govorila predstavnica Zveze borcev za ohranjanje vrednot NOB Nada Mladenović. Poudarila je pomen prenašanja zgodovinskega spomina na mlajše generacije in spomnila, da razstava, ki gostuje po mnogih pomurskih šolah, pomembno prispeva k ohranjanju zgodovinskega spomina ter h krepitvi vrednot miru, strpnosti in človekovih pravic v lokalnem okolju.

Andreja Emri

KOMENTAR

Dr. France Križanič

Cene elektrike in zemeljskega plina

Lani se je slovenski bruto domači produkt (BDP – vrednost novoustvarjenih dobrin) realno povečal za dober odstotek (Statistični urad Republike Slovenije). V zadnjih treh mesecih 2025 se je njegova rast pospešila na 2 odstotka letno. Primerjava dodane vrednosti v letih 2025 in 2019 (pred nastopom pandemije in pred začetkom evropske energetske krize) kaže, da slovensko gospodarsko rast v zadnjih šestih letih (za 12 odstotkov ali po 2 odstotka letno) narekuje povečevanje dodane vrednosti v informacijskih in komunikacijskih dejavnostih (realno po 7 odstotkov letno), pa tudi v finančnem sektorju in gradbeništvu (pri obeh realno po 4 odstotke letno). Rast dodane vrednosti v drugih sektorjih je počasnejša. Trajen in negativen učinek nanjo imajo visoke cene električne energije in zemeljskega plina. Primerjava obdobij pred letom 2019 in po njem kaže, da so te cene zlasti negativno vplivale na upočasnitev realne rasti dodane vrednosti v predelovalnih dejavnostih.

Na stroške gospodarstva, na konkurenčnost in nato na rast dodane vrednosti vplivajo cene električne energije in zemeljskega plina za tako imenovana negospodinjstva. Gre za gospodarski odjem (vključno z javnim sektorjem). Od zadnjega četrtletja 2024 do zadnjega četrtletja 2025 so se cene električne energije za ta odjem v Sloveniji realno znižale za 18 odstotkov, a so bile vendarle realno za 44 odstotkov višje od primerljivih v letu 2019. Cene zemeljskega plina za gospodarski odjem so v zadnjem letu upadle za 6 odstotkov in so bile za 45 odstotkov nad svojo ravnjo v zadnjem četrtletju leta 2019 (Statistični urad Republike Slovenije).

Rast cen emisijskih kuponov je najbolj podražila proizvodnjo električne energije v premogovnih elektrarnah.

Energetska kriza se je torej lani nekoliko umirila, ni pa se končala. Nastopila je leta 2021 z medsebojno povezano rastjo cen električne energije in zemeljskega plina, oboje pa je izzvalo zvišanje cen emisijskih kuponov v EU. Gre za plačila proizvajalcev različnih dobrin, tudi električne energije, za izpuste toplogrednih plinov. Vrednost teh kuponov z določanjem njihovih količin regulira Evropska komisija. S svojo politiko je dosegla, da se je cena emisijskih kuponov dvignila od povprečno 25 evrov na tono emisij v letu 2020 do povprečno 85 evrov na tono emisij v letu 2023 (Statistical Review of World Energy). V letu 2024 so se te cene gibale okoli 65 evrov na tono izpustov, lani pa povprečno okoli 70 evrov na tono.

Rast cen emisijskih kuponov je najbolj podražila proizvodnjo električne energije v premogovnih elektrarnah. Po podatkih Eurostata (Coal Prodution and Consumption Statistics) je EU leta 2024 porabila 100 milijonov ton črnega in 200 milijonov ton rjavega premoga. Od tega so države članice približno 120 milijonov ton premoga uvozile (ocenjeno po objavljenih deležih uvoza premoga za leto 2023). Namesto visokih cen emisijskih kuponov, ki pritiskajo na poslabšanje konkurenčnosti in upočasnitev gospodarske rasti držav članic, bi bilo smiselno, da bi pri zmanjševanju izpustov toplogrednih plinov EU najprej odpravila uvoz premoga in šele nato zmanjševala proizvodnjo v elektrarnah, ki uporabljajo doma nakopan premog. To bi bilo z vidika zaposlenosti, blaginje in energetske varnosti tako rekoč neobhodno. Po drugi strani v svetu še naprej gradijo nove termoelektrarne na premog. Te so imele lani skupno moč 30 GW; od tega 27 GW na Kitajskem (Global Coal Plant Trucker). Tja, kjer so zgradili te elektrarne, se bo iz EU (in iz Slovenije) selila energetsko intenzivna proizvodnja. Kot da bi šlo za dogovor na škodo zaposlenih oziroma državljanov v članicah EU.

Originalna različica črnega dogovora s selitvijo proizvodnje je sicer potekala ob nižjih stroških dela na Kitajskem kot v ZDA ter v EU (Varufakis: Tehnofevdalizem). V tem procesu so se med letoma 1990 in 2024 izpusti toplogrednih plinov v svetu na letni ravni povečali za 70 odstotkov, skoraj dve tretjini (59 odstotkov) tega povečanja pa je bilo doseženega na Kitajskem; povezano s selitvijo proizvodnje in delovnih mest na Kitajsko (Statistical Review of World Energy). Ta obenem ni kršila mednarodnih sporazumov o omejevanju izpustov toplogrednih plinov, ne Kjotskega in ne Pariškega. Kjotski sporazum (podpisan 1992) je tako rekoč ni zadeval, saj je zavezoval le gospodarsko razvite države, po Pariškem sporazumu (podpisan 2015) pa si je morala vsaka država zase določiti cilje omejevanja izpustov teh plinov. Za Kjotski sporazum bi lahko celo rekli, da je bil napisan kot dopolnilo črnemu sporazumu za spodbujanje selitve proizvodnje iz razvitih držav v tiste nerazvite države, ki so imele na voljo usposobljen kader. In to je bila Kitajska.

Leta 2024 so izpusti toplogrednih plinov v svetu dosegali povprečno 5 ton na prebivalca, v Sloveniji 5,8 tone na prebivalca, na Kitajskem pa 8,9 tone na prebivalca (Statistical Review of World Energy in Svetovna banka) – polovico več kot v Sloveniji. Pritisk na selitev proizvodnje zaradi visokih cen električne energije v EU ter Sloveniji bo to razmerje še povečal.

SPOMINSKI DAN

Beseda in zven

Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija je februarja v poklon častnemu članu Ustanove in častnemu občanu Mestne občine Murska Sobota, akademiku Antonu Vratuši, posvetila spominski dan ustanove. Na slovesnosti z naslovom Beseda in zven, ki je potekala v murskosoboškem gradu, je bila predstavljena Vratuševa monografija.

Zbrane je najprej nagovoril predsednik Ustanove Marjan Šiftar. Dejal je, da je slovesnost priložnost, da se spomnimo na prehojeno pot te ustanove, »ki je bila od začetka in dolgo, do poletja 2017, povezana s častnim članom, dejavnim in nepozabnim sodelavcem in prijateljem, tovarišem Vranom, da se spomnimo njegovih pobud, akcij, projektov, njegovih preudarnih misli, opozoril, pokončne intelektualne in etične drže in še kako aktualnih njegovih sporočil tudi danes«. Ob letošnji 85. obletnici začetka upora proti okupatorjem in ustanovitve Osvobodilne fronte je spomnil na Vratuševe besede, da vrednote narodnoosvobodilnega boja niso prazna gesla, ampak humanistični odnos do življenja.

»Slovenci imamo marsikaj za povedati«

Slavnostni govornik je bil akademik Jože Pirjevec. Povedal je, da je bil Vratuša njegov mentor in dober prijatelj. Bil je človek velikega talenta in srca, kozmopolit in hkrati močno vezan na Prekmurje. V intervjuju z njim se ga je dotaknil čustveni naboj, s katerim je pripovedoval o otroštvu v Dolnjih Slavečih. Govornik je povedal, s kakšno ljubeznijo je Vratuša pripovedoval o nastanku vrta, povezanem s tragedijo matere, ki je v spomin na padla sinova, ki sta ostala brez groba, posadila vrbi žalujki. Današnji vrt na Petanjcih vidi kot simbol oproščanja, miru in sožitja ter kot kraj blaginje, oddiha in ustvarjalnosti.

Slovesno končanje Vratuševega leta

S slovesnostjo je Ustanova zaokrožila lansko Vratuševo leto, ki se je začelo s simpozijem o njegovem življenju in delu februarja lani, proti koncu leta pa so počastili trajni spomin nanj s spominsko ploščo na njegovi domačiji v Dolnjih Slavečih.

Izseke iz monografije je na slovesnosti brala Teja Rituper iz Gledališke šole ZKTŠ Murska Sobota in dijakinja Gimnazije Franca Miklošiča Ljutomer, na cimbale pa je igral Andi Sobočan. Prireditev je povezoval Beno Langner.

Ksenija Glažar, foto: TV Idea

SVOBODNA BESEDA
www.svobodnabeseda.si

POGOVOR

Večer z Andrejem Bolčino na Otlici

Srečanje 22. novembra lani s partizanom **Andrejem Bolčino** in zgodovinarjem ter poslancem Državnega zbora RS **dr. Martinom Premkom** na Otlici je bilo impresivno. Burja, mraz in rahlo snežene niso zaustavili spominov, misli in besed, ki so vrele iz src Andreja Bolčine in Martina Premka kot tudi moderatorja **Jožeta Krečiča**.

Zgodovinsko pogovorni večer je odlično pripravila Sekcija Kulturno-zgodovinskega društva Franc Rozman - Stane za Primorsko. Tema je bila zadnja okupatorjeva ofenziva *Winterende* proti enotam IX. korpusa na Trnovski planoti marca 1945.

Po širšem orisu dogajanja med narodnoosvobodilnim bojem in drugo svetovno vojno v Evropi, Jugoslaviji in uporu ljudstva in partizanov z zavezniki na eni strani in okupatorji in njihovimi izdajalskimi podporniki na drugi strani so se misli vseh osredotočile na dogajanja na Primorskem, še posebej zadnjo zimo leta 1944/1945 ter zadnjo nemško ofenzivo na Primorskem. Nemcem z vsemi četniškimi, domobranskimi in drugimi podporniki ni uspelo uničiti IX. korpusa na občutljivem terenu in poteh, ki so vodile iz Italije in Balkana proti Avstriji in Nemčiji.

Nasprotno, po neuspešni ofenzivi esesovskega generala Odila Globočnika in esesovskega generala Erwina Rösenerja ter z nadmočnimi okupatorskimi in kvizlinškimi silami so se partizanske enote konsolidirale in so skupaj s 4. JA osvobodile Trst in Gorico. Prve enote, ki so vkorakale v mesto, so bile enote IX. korpusa.

Partizan Bolčina je kot pripadnik IX. korpusa podoživljal težke trenutke ne samo italijanske, temveč tudi nemške okupacije. Od odhoda v partizane je še kot mladoleten otrok izkusil lakoto, mraz, trpljenje, boje in zasede ter bitke – do poslednje za Trst. Kot otroku zavedne in številne partizanske družine mu je bila seveda usojena pot po stopinjah njegovih najbližjih. Vendar so ga trpljenje, smrti in težko življenje zaznamovali tudi v zaščitni četi Pokrajinskega NOO s predsednikom Francetom Bevkom na čelu.

Številni spomini so vreli iz njega ter hkrati dokazovali pogum in zavest, da je kot mlad partizan vedel, za kaj se borijo: za lepšo prihodnost. In dočakal jo je. Danes je tu med nami vedrega obraza in jasnih misli izražal svoje doživljaje, vedenja in občutja. In pozornost, ki jo je vzbudil, je bila iskrena. Izraženi aplavzi in stiski rok so povedali vse.

Spremljajoči kulturni program sta izvajala Miro Pečenik na harmoniki in recitatorka Alojzija Bratina. Izostala ni niti primorska himna. Srečanja na Primorskem pač ne gredo brez kulture in prav je tako!

Miloš Šonc

SPOMINI BERNARDA TONEJCA

Otroštvo zaznamovala vojna

Ob Tonejčevem 90. rojstnem dnevu je Mira Stušek v Svobodni besedi (2022/9) objavila članek, tokrat pa pišemo podrobneje o enem izmed njegovih spominov na vojno. Bernard Tonejc iz Lesc se je rodil leta 1932. Pred kratkim se je preselil v dom starejših občanov v Radovljici, vendar tam nikakor ne počiva. Družaben in navajen nenehnega udejstvovanja si je tudi v domu urnik napolnil z različnimi dejavnostmi. Žena mu je pred leti umrla, redno ga obiskujeta obe hčeri, ima pa tudi dovolj drugih obiskov, saj si je v življenju s svojim umirjenim, a odločnim značajem pridobil veliko prijateljev. Zelo rad pripoveduje, tudi o svojem otroštvu, ki ga je zaznamovala druga svetovna vojna.

Pred gostiščem Tulipan v Lescah stoji spomenik v spomin na 29 talcev, ustreljenih 15. januarja 1944

Bernard Tonejc

»Pravega otroštva nismo imeli, saj je bil to čas strahu in nezaupanja. Naša domačija stoji med Radovljico in Lescami, v bližini današnje restavracije Tulipan. 15. januarja 1944. leta, ko še nisem bil star dvanajst let, sem videl strašljiv prizor: na robu našega vrta sem zagledal dva nemška vojaka na straži. Opazil ju je tudi naš mladi podnajemnik, Koničarjev iz Zgornje Lipnice, ki se je na našem podstrešju skrival pred Nemci. Zelo je bil preplašen, saj je bil prepričan, da so ga izsledili in ga bodo kot nemškega vojaka poslali na bojišče. Prosil me je, naj se pozanimam, kaj se dogaja. V hiši smo bili takrat midva in moja precej mlajša sestrica, oče je bil v službi, mama je šla po opravkih. Jaz sem zaradi mumpsa izostal od nemškega pouka, ki sem ga obiskoval v Lescah. Šola je bila na istem kraju, kot je zdaj.

Sedel sem k oknu in začel oprezati. S tovornjakom so pripeljali skupino precej zmučenih ljudi, samih moških, štirje od njih so bili še zelo mladi. Na drugi strani ceste so jih postrojili deset v vrsto, nasproti njim pa se je postavilo deset nemških vojakov. Ko se je zaslišal glasen ukaz »Feuer!«, so vsi naenkrat ustrelili in talci so se zvrnili na tla. Bil sem do skrajnosti osupel in prestrašen. Ni dolgo trajalo, ko so privedli novih deset nesrečnežev. Spet predirljiv ukaz. In deset teles se je zvalilo čez prejšnja trupla. Pa še ni bilo konec – prignali in pokosili so še devet begunjskih zapornikov. Strelci so se vkrcali na tovornjak in se odpeljali, kup mrličev pa je ležal tam še ves dan. To je bil njihov način zastraševanja – kot opomin in grožnja tistim, ki se nameravajo upirati okupatorju. Ljudje so se ustavljali ob truplih ter prepoznavali znance in prijatelje. Tudi mene je radovednost zvabila na cesto. Ta grozljivi prizor me je preganjal vse življenje in vem, da ga mi nikoli ne bo uspelo izbrisati ne iz misli ne iz sanj. Podnajemnika po tistem nisem več videl – izginil je neznano kam.

Šele proti večeru so pripeljali kaznjence iz begunjskih zaporov, da so mrtvece naložili na tovornjak. Pozneje sem izvedel, da so jih pokopali v Begunjah na graščinskem vrtu. O povodu so mi povedali čez nekaj let, ko sem malo odrastel in sem vse skupaj bolje razumel. Šlo je namreč za maščevanje partizanom 4. čete Gorenjskega odreda, ki so pet dni prej, natančneje 10. januarja 1944, izpeljali sabotažo na železniški postaji Lesce–Bled ter tako okupatorju začasno onemogočili transport orožja in druge opreme (predvsem materiala za napeljavo telefonije), potrebne za zavojevanje slovenskega ozemlja.

Sem ena od zadnjih živih prič nemških grozodejstev, mlajše generacije se žal premalo zanimajo za zgodovino, zato je res nevarno, da se vojna ponovi.

Mira Hladnik, foto: Miran Hladnik

SOLIDARNOSTNA AKCIJA

Stopniščno dvigalo za vojnega veterana

Solidarnostna akcija zbiranj sredstev za nakup stopniščnega dvigala za vojnega veterana in praporščaka ZVVS Valterja Jermola iz Modreja v občini Tolmin, ki je bila izpeljana na pobudo Območnega združenja veteranov vojne za Slovenijo Idrija - Cerkno, Pokrajinski odbor ZVVS Severnoprimorske, se je uspešno iztekla. Z zbiranjem donacij s SMS-sporočili, ki se je končalo 31. decembra lani, in preko TRR Rdečega križa Idrija je bilo zbranih 18.220 evrov. V akcijo se je vključilo 138 donatorjev, med njimi tudi idrijski občinski odbor ZZB za vrednote NOB.

Valter Jermol je bil med osamosvojitveno vojno pripadnik čete Teritorialne obrambe Tolmin. Takoj po ustanovitvi se je vključil v delo OZ VVS Gornje Posočje, v katerem je vrsto let deloval kot praporščak. Žal ga je nenadna huda bolezen prikovala na posteljo in invalidski voziček. Zaradi stopnišča v večstanovanjski stavbi svojega doma ne more zapustiti brez pomoči drugih oseb. Za izboljšanje njegovega položaja je nujna namestitev stopniščnega dvigala, ki mu bo omogočilo varen in samostojen izhod iz stanovanja. Nakup in montaža dvigala, ki naj bi ga dobil v dveh do treh mesecih, je precejšen strošek, zato ga Valter sam ne bi mogel pokriti.

Igor Rutar

NOVO MESTO

Ob 82. obletnici obešenja dveh partizanov

Na Glavnem trgu v Novem mestu je 30. decembra lani potekala spominska prireditev ob 82. obletnici obešenja dveh partizanov, Franca Janca in Alojza Hacina, ki sta bila žrtvi krutega nasilja nemškega okupatorja in njegovih sodelavcev belogardistov. Slovesnost je bila posvečena ohranjanju zgodovinskega spomina, hkrati pa je opozarjala pred vnovično krepitvijo fašizma v Evropi.

Druga svetovna vojna ni bila le čas velikih bitk in političnih odločitev, temveč predvsem čas ljudi – ljudi z imeni, obrazi, družinami in sanjami. Prav to sporočilo je prežemalo slovesnost, ki je potekala v dostojanstvenem in spoštljivem razpoloženju.

Osrednji govornik, predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Novo mesto, tovariš **Dušan Černe**, je v svojem nagovoru govoril o strahotah vojne in bratomornega nasilja. Večkrat je poudaril, da so takšne slovesnosti nujne za ohranjanje spomina na ljudi, ki so omogočili, da danes živimo v samostojni državi. Opozoril je tudi na nevarnost širjenja fašizma v Evropi in na pomen zgodovinskega spomina kot varovala pred ponavljanjem preteklih zločinov. »In zato,« je poudaril, »so takšna srečanja nujna in hvala, da ste prišli v takšnem številu.«

Prav na ta dan pred 82 leti se je na Glavnem trgu zgodil hud zločin. Po nalogu nemškega okupatorja so domobranci kruto mučili dva mlada partizana, ki sta se odzvala klicu Osvobodilne fronte. Zverinsko pretepena in mučena Franc Janc in Alojz Hacin sta bila obsojena na smrt. Že dan pred usmrtitvijo so bila po ukazu okupatorja postavljena vešala, ki so nato še ves januar ostala na trgu za ustrahovanje meščanov. Po krvavi moriji se je zvečer iz gostiln celo slišalo pijano petje, kar je še dodatno pričalo o nečloveškosti takratnega časa.

Kulturni program je obogatil spominsko slovesnost in ji dodal čustveno razsežnost. Nastopila sta članica Krajevne organizacije Žabja vas Silva Kužnik in mladi harmonikar Luka Župevc, ki je zaigral partizansko pesem *Hej, brigade*. Pretresljive recitacije Kajuhovih pesmi sta izvedla dijaka Luna Goršek in David Matjašič, v svet glasbe, plesa in petja pa je obiskovalce popeljala mladinska folklorna skupina Folklornega društva KRES, ki jo že desetletja uspešno vodi Branka Moškon. Za dramaturgijo in vodenje proslave je zaslužna Vera Splichal, ki se je ob koncu zahvalila dokaj številnemu občinstvu. V njenem govoru

smo slišali besede zahvale vsem, ki s takimi proslavami po vsej domovini vestno skrbijo za ohranjanje vrednot narodnoosvobodilnega boja.

Spominska prireditev, ki jo je s harmoniko sklenil neutrudni Peter Moravec, je znova potrdila, da smrt Franca Janca in Alojza Hacina ni bila zaman. Njuna žrtev danes ni strašljivo svarilo, temveč trajen opomin glede poguma, odločnosti in boja za najvišji cilj – svobodno domovino.

S. B.

OPLOTNICA

O spomeniku, starem 75 let

Ni smrti brez življenja,
ni svobode brez trpljenja.
Lepo je živeti!
Toda za kar sem umrl,
bi hotel še enkrat umreti.
Ne jokaj mama več,
nihče ni mrtev, ki pal v temi je
sončnim dnevom žrtev.

To so Kajuhovi verzi, izklesani v granitne table na spomeniku v lepo urejenem parku v središču Oplotnice. Spominu in opominu je bil predan 29. novembra 1950. Postavila ga je takratna Zveza borcev NOV Oplotnica.

Zgodovinski zapiski o dogajanju med vojno v letih med 1941 in 1945 v Oplotnici in na našem širšem območju dokazujejo, da je bil odpor proti okupatorju močan in tudi uspešen. Cena za svobodo je bila visoka. 59 domačih žrtev, katerih imena so zapisana na spomeniku, je velik davek, ki ga je vzela vojna proti okupatorju. Mladi možje, fantje, nekdaj delavci v kamnolomu, doma na kmetiji, v gozdu, so v letih 1943 ali 1944 izginili v temno noč. Večinoma so se borili daleč od doma in tam so številni tudi ostali.

Govorimo še o drugih žrtvah, tako umrlih v taboriščih, ustreljenih kot talci, padlih kot terenski delavci, pripadnikih Osvobodilne fronte ali civilnih žrtvah vojne. Vseh 59 ljudi, katerih imena so vklesana v granit, ima svojo zgodbo.

Natanko 29. novembra 1950, na največji praznik v državi Jugoslaviji, je bilo v Oplotnici zelo slovesno. V parku, ki takrat še ni imel današnje podobe, so se množično

zbrali vaščani, sorodniki žrtev, delavci Granitne industrije Oplotnica in ob bogatem kulturnem programu odkrili spomenik. Ta že 75 let sporoča o zgodovini nekega obdobja in njegove generacije, a tudi opominja. Pripoveduje o pogumu in žrtvovanju. Opozarja na vrednote. Zamisel za spomenik je pripravil vodja takratne Granitne industrije Oplotnica Franjo Božič, član ZB Oplotnica. Izdelali so ga v Cezlaku domači kamnoseki. Spomenik je štiri metre visok granitni steber s peterokrako zvezdo na vrhu. Stoji na 160 centimetrov visokem granitnem stopničastem podstavku. Na treh straneh spomenika so prej omenjeni verzi in imena padlih. Prvotno 53, pozneje so jih dodali še šest, skupaj 59 imen, 59 zgodb. In vsaka zgodba je dobila svoj pristan v granitu, iz katerega so njihova življenja tudi vzniknila. Bili so otroci Pohorja. (Podatki so povzeti po Zborniku spomenikov NOB v občini Slovenska Bistrica, leto 1976.)

S. B.

POHOD PO KURIRSKI POTI

Relejna postaja TV 5a

Udeleženci pohoda

Pred desetimi leti smo člani Zveze borcev Šentjanž začeli prirejati pohod po Kurirski poti v spomin na kurirja Adolfa Črnca - Pika in Emila Strnada - Berača, ki sta bila na relejni postaji TV 5a13. februarja 1945 umorjena na pragu svobode, in tovariša Janeza Tovornika, ki mu je uspelo uiti.

Tudi letos smo pripravili spominsko slovesnost, na njej je bila govornica tovarišica Estera Savić Bizjak. Spomnila nas je na grozodejstva med drugo svetovno vojno in končala z mislijo, naj ohranjamo spomin na pogumna dejanja partizanov. Pozvala je, da se moramo upreti fašizmu, ki se spet razrašča.

Kulturni program smo izvajali mi, dve pesmi je recitiral Zoran Kos. Pred začetkom spominske slovesnosti smo položili cvetje k spomeniku. Sledilo je prijetno tovariško srečanje.

Vanda Gorenjc,
foto: Borut Bizjak

IGMAN, ZAGORJE OB SAVI

Kajuhovci v Bosni

Konec januarja smo se člani Pohodne skupine Kajuhovci, ki delujemo v okviru Združenja borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja Zagorje ob Savi, z avtobusom odpeljali v Bosno. Prvi postanek je bil v vasi Pjenovac, kjer smo se s polaganjem venca poklonili padlim borcem NOB. Tu je okrepljena četa Nemcev 1. bataljona 697. divizije na smučeh in konjih v jutranjih urah 21. januarja 1942 ob ozkotirni železniški progi Olovo–Han Pijesak zaradi izdaje presenetila Šumadijski bataljon 1. proletarske brigade NOB. Nanje so izvedli napad in pobili 59 partizanov. Med padlimi so bili trije narodni heroji, življenje je izgubilo tudi devet Slovencev. Svoje življenje je daroval domovini tudi Franc Šalamon iz Trbovelj, star komaj 21 let. Napisno tablo, na kateri je naveden, so postavili domačini pred leti s pomočjo zbranega denarja naših članov na avtobusu na enem od potovanj v Bosno.

Na dan slovesnosti smo se pridružili pohodnikom iz vseh nekdanjih republik naše nekdanje skupne države. Iz Slovenije je bilo osem avtobusov udeležencev. Po prehojeni poti smo v imenu našega združenja položili venec. Pohodu se je pridružil tudi slovenski veleposlanik v Sarajevu Damijan Sedar, ki je v imenu naše države položil venec skupaj s predstavnico koroških Slovencev iz Pliberka Mojco Koletnik in ob spremljavi harmonike. Zatem je sledila proslava, na

Poklon padlim borcem v vasi Pjenovac

kateri sta sodelovali dve uniformirani četi iz Slovenije, s pesmijo pa je nastop popestrila Marjetka Popovski. Zanimivo je bilo druženje s prijatelji, s katerimi se srečujemo že vrsto let. Še posebej veseli smo komentarjev mladih, ki so navdušeni, da vsako leto prav Slovenci damo proslavi tako prepoznaven pečat. Po vrnitvi z zasneženega Igmana smo se odpravili na ogled Olimpijskega muzeja v Sarajevu, ki uradno deluje od 8. oktobra 2020. Večer je bil namenjen še skupnemu sprehodu po Baščaršiji in pogovoru z veleposlanikom.

Jani Flis

REVOLUCIJA

Pravzaprav naj bi bil to problem
in še najbrže zelo kočljiv,
toda če je to, kar naj bi bil,
če postane, kar da je – potem,

če prinese svobodo ljudem,
naj mu katerikoli bo naziv,
jaz ga molil bom in bom slavil,
toda, dragi, ne sedaj, potem …

A sedaj je treba borbe v nas,
borbe, svete borbe, ne miru,
ne počitka, niti slepih sanj,
ne raziskovanj, izpraševanj;
treba, da spoznamo svoj obraz
in da izpovemo: Mi smo tu!

Srečko Kosovel

JUBILEJI

100 let

Marije Benko

Konec februarja je svoj 100. rojstni dan praznovala ena najstarejših občank občine Kobarid, Marija Benko iz vasi Robič. Vedra in še dokaj zdrava je praznovala v krogu svojih najdražjih. Obiskali smo jo tudi predstavniki borčevske organizacije, Rdečega križa in Karitasa. Posebno priznanje, kipec pesnika Simona Gregorčiča, ji je za visoki jubilej v imenu občine predal župan Marko Matajurc.

Marija Benko je v svoji mladosti pod Italijo doživljala vso krutost fašizma. Slovenski jezik je bil prepovedan, vendar so doma govorili le v maternem jeziku. Mladost ji ni bila lahka, saj so se v družini le stežka preživljali. V Čedad so nosili na trg kmetijske pridelke in jih prodajali. Zasovražila je fašizem, zato se je že 1. aprila 1943 vključila v odporniško gibanje. Sprejela je različne funkcije v odboru Osvobodilne fronte in jih opravljala vse do konca vojne. Med drugim je bila kurirka in prenašala je sporočila in pošto do partizanskih enot na Kobariškem. Bila je terenska delavka. Zbirala je razno blago (hrano, obleke, sanitetni material in denarne prispevke). Za svoje delovanje je prejela medaljo za zasluge za narod.

Po vojni se je poročila in se zaposlila v Tovarni igel Kobarid. Rodila je hčer in sina. Je zvesta članica ZZB. Vsako leto redno sprašuje svoje, kdaj pridejo pobirat borčevsko članarino za organizacijo, ki ji je predana od vsega začetka.

Vojko Hobič

90 let

Jožeta Vidiča

V naši organizaciji je praznoval visok življenjski jubilej, 90. rojstni dan, naš predsednik, tovariš Jože Vidič. Jože je eden od potomcev Primorcev, ki so v iskanju boljšega življenja našli priložnost v Prekmurju. Ta priložnost jim je bila dana ob agrarni reformi. Tako je Jožetov oče kot oglar zapustil Primorsko in začel v Prekmurju v vasici Kamovci novo, drugačno življenje na zemlji, ki jo je dobil z agrarno reformo.

Jože se je rodil 24. februarja 1936 v Kamovcih. Bil je najmlajši od štirih otrok. Leta 1941 so Prekmurje zasedli Nemci, po desetih dneh so ga prepustili Madžarom. Tako so Kamovci prešli pod madžarsko oblast. Cilj okupacijskih sil je bil to pokrajino čim prej narediti madžarsko, zato so se zelo ostro lotile zatiranja slovenskega jezika. Tako so Madžari že v letu 1941 ostro nastopili proti fantom, ki so prepevali slovenske pesmi. V letu 1942 so nadaljevali prizadevanje narediti Prekmurje madžarsko. Da bi čim prej dosegli svoj cilj pomadžariti Prekmurce, so 22. in 23. junija 1942 iz vasi Pince Marof, Benica, Petišovci kolonija, Kamovci in naselja v Dolgi vasi, v katerih so se naselili Primorci in Istrani, 121 družin s 668 prebivalci odpeljali v internacijsko taborišče Šarvar na Madžarskem. Med njimi je bil tudi šestletni Jože s starši.

V taborišču so bile še posebej težke razmere za otroke. Večina internirancev je v njem ostala do konca vojne, precej jih je pomrlo. Srbska pravoslavna cerkev je za otroke, da bi jih rešila iz taborišča, organizirala rejništvo v Bački. Tudi Jožetovi starši so se odločili za to možnost, da bi otrokom omogočili preživetje. V rejništvu je moral šestletni otrok opravljati različna dela. Jože je eden zadnjih živečih internirancev iz Šarvarja.

Po končani vojni je dokončal osnovno, srednjo in višjo šolo. Bil je tajnik v podjetju Nafta in na občini Lendava, sekretar občinskega

komiteja Zveze komunistov Lendava. Do upokojitve je bil direktor Kmetijske zadruge Lendava. Poročen je bil s Hermino. V zakonu sta se jima rodila dva otroka, Duško in pet let starejši Branko. Danes je Jože ponosen dedek vnuka Marka in Vita ter vnučke Lučko.

Po upokojitvi mu je ostalo več časa za uresničevanje dveh velikih ljubezni, pohodništva in petja. Vrsto let že prepeva v pevskem zboru upokojencev v Lendavi in v glasbeni skupini Lindenau, v kateri gojijo tudi partizansko pesem.

Predsednik IO ZB Lendava je Jože Vidič od leta 2010. Za njegov prispevek k ohranjanju vrednot NOB in delo v ZB je prejel zlato plaketo ZZB NOB Slovenije. Pri vodenju organizacije posebno skrb posveča vključevanju osnovnih šol v izvajanje kulturnih programov na spominskih prireditvah, posvečenih dogodkom v času narodnoosvobodilnega boja.

Združenja borcev za vrednote NOB Lendava

90 let

Iga Cizeja

V Spodnji Savinjski dolini je bilo in je veliko ljudi, ki s svojim delom, prostovoljstvom, pripadnostjo skupnosti in domoljubjem dajejo neizbrisen pečat življenju v svojem kraju kot v širši družbeni skupnosti. Eden takšnih je tudi Igo Cizej z Gomilskega, ki je v začetku tega leta stopil že v 91. leto življenja.

Slovesnost v počastitev njegovega jubileja so družno pripravili člani Prostovoljnega gasilskega društva Gomilsko, Kulturnega društva, Športnega društva in Krajevne organizacije Zveze borcev za vrednote NOB Gomilsko. Gasilci so mu postavili mlaj z znakom 90. Slavljenca je v imenu vseh društev nagovoril predsednik Kulturnega društva Andrej Šram.

Igo Cizej se je rodil v začetku januarja 1936 v Šmatevžu mami Julijani in očetu Ignacu kot drugi otrok sicer številne družine, v kateri so se rodili še Roman, Majda, Jana, Berta, Karli in Marta. Vse sestre in brata še ima, tako da je svoj jubilej lahko praznoval skupaj z njimi. V osnovno šolo je hodil na Gomilskem. Ko je njegov oče tam opravljal funkcijo predsednika takratnega krajevnega ljudskega odbora, se je Igo zaposlil kot kurir in se tako že kot zelo mlad seznanil s takratnim družbenim življenjem v domačem kraju. Oče je bil sicer po poklicu kolar in mladi Igo mu je veliko pomagal. Tako se je naučil obdelovanja lesa, kar je zatem s pridom uporabil pri izdelavi kosišč za kose, po katerih je bil znan daleč naokoli. Leta 1953 se je v takratnem lesnem obratu gradbenega podjetja Beton, pozneje GIP Ingrad iz Celja, zaposlil kot skladiščnik. To delo je opravljal vse do upokojitve leta 1991.

Med sokrajani in tudi širše je priljubljen in cenjen, saj je vesele in hudomušne narave. Leta 1957 se je včlanil v Zvezo komunistov in se takoj vključil v politično in družbeno delovanje v kraju. Je dolgoletni član Prostovoljnega gasilskega

društva Gomilsko, častni član Kulturnega društva Gomilsko in Športnega društva Gomilsko. Vrsto let je bil tudi praporščak in pozneje predsednik Krajevne organizacije Zveze borcev za vrednote NOB Gomilsko, v kateri še vedno zavzeto deluje.

Igo ima obširno in vzorno urejeno evidence o svojem družbenopolitičnem delovanju pa tudi zbirko raznih časopisnih člankov, plakatov in drugih predmetov iz zgodovine domačega kraja in širše. Za svoje dolgoletno predano delo v nekdanjem podjetju pa tudi v ožji in širši družbeni skupnosti je prejel številna priznanja, med drugim red dela s srebrnim vencem in srebrno plaketo ZZB za vrednote NOB Slovenije. Ima pa tudi status vojnega veterana iz časa slovenske osamosvojitvene vojne leta 1991.

D. Naraglav

PREJELI SMO

Spomeniki in odnos do njih

Dogodek v Velenju, ko je bil obglavljen kip Josipa Broza - Tita in ukradena njegova bronasta glava, je prav gotovo bizarno dejanje. Slovenci smo se različno odzvali na to, politik Janez Janša pa je celo pohvalil »pogumnega državljana«.

Prepričana sem, da politiki, ki skušajo kar naprej deliti našo družbo na leve in desne, ne morejo zaustaviti toka zgodovine. Tudi svojega življenjepisa ne morejo spremeniti, čeprav bi marsikaj morda radi prikrili. Ne morejo spremeniti mišljenja mnogih državljanov, ki niso pozabili, da se jim tudi v prejšnji državi niso dogajale samo krivice in je marsikdo, tudi z družbeno pomočjo, v času predsednika Josipa Broza Tita lahko prišel do izobrazbe, zaposlitve in stanovanja. Taki ljudje, če pošteno razmislijo, običajno zagovarjajo vrednote miroljubnega sožitja in sodelovanja. Če se morda niso prej »preoblekli«.

Napad na kip si človek težko predstavlja drugače kot pomanjkanje razsodnosti nekoga, ki bi bil rad junak in bi bil rad tisti, ki si je upal izbrisati del zgodovine. V vsej slovenski zgodovini radi ponavljamo iste ali podobne napake z družbenimi delitvami vred. Imamo malo javnih spomenikov, ki bi bili starejši od stoletja. Tiste, ki so predstavljali osebe in ki so bili nosilci nekih ideologij, takoj odstrani vsakokratna oblast, lahko pa si to »pravico« kdo kar sam vzame.

Titov kip v Velenju je izdelal Antun Augustinčić (1900–1979), hrvaški kipar, ki je ustvarjal v Jugoslaviji in ZDA. Spadal je med najpomembnejše kiparje 20. stoletja. Za svobodo ljudi se je tudi sam boril, saj je od vsega začetka sodeloval v narodnoosvobodilnem boju. V najtežjih trenutkih svojega bivanja, sredi nenehnih partizanskih premikov v sovražnih ofenzivah, je imel na voljo le najskromnejša izrazna sredstva, a je risal v skicirko in oblikoval male plastike.

Odraščala sem na Tolminskem, blizu italijanske kapele z napisom Torneranno (Vrnili se bomo), ki stoji v vasi Gabrje. Zgrajena je bila leta 1920 v spomin na vojake alpine, ki so padli v letih 1915 in 1916 na Mrzlem in Vodil vrhu. Med obema vojnama so bili posmrtni ostanki vojakov preneseni v grobnico Oslavje v Italiji, v Gabrju pa je ostala kapelica ob potoku Sopotnica, v bližini je tudi izvir Grajske vode, ki ga obiskuje mnogo ljudi, saj vodi pripisujejo zdravilne učinke.

Spominjam se, da je bila kapela za nas otroke skrivnosten kraj, v katerem so bili postavljeni velik križ, grob in lesen kip vojaka alpina, ki moli na grobu neznanega tovariša. Včasih smo se skozi železno ograjo prikradli v kapelo, sneli lesen kip iz reže v grobu in ga nosili v krogu po prostoru. Ko je za to izvedel moj ded, ki je bil zaveden Slovenec, nam je zabičal, da je treba vse mrtve pustiti pri miru ne glede na to, kdo so. Z leti je kapela propadala, po letu 1990 pa je bila obnovljena po zaslugi članov Fundacije poti miru v Posočju, ki ohranja zgodovinsko in kulturno dediščino in opravlja tudi študijsko in raziskovalno delo. Sredstva pridobivajo tudi na mednarodnih razpisih in sodelujejo tudi z italijanskimi raziskovalci.

Nekoč sem do kapelice peljala svojega italijanskega sorodnika in ta se je začudil, da je tako lepo poskrbljeno za italijanski spomenik, saj je bil navajen, da so bili pri njih na Goriškem in v Trstu slovenski spomeniki pogosto delno uničeni. Ker je tudi on priznan umetnik, je izjavil, da je po njegovem mnenju slovenska javnost zelo ozaveščena o zgodovini. Pa sem bila rajši tiho.

Marija Padovan, Novo mesto

SVOBODNA BESEDA
www.svobodnabeseda.si

V SLIKI IN BESEDI

DOVCE PRI KOMNU

Pred spomenikom v Dovcah pri Komnu je 1. februarja v sodelovanju z KO ZB NOB Komen, KO ZB NOB Branik, Društvom veteranov SEVER in ZVVS, občino Komen in mestno občino Nova Gorica potekala spominska slovesnost v počastitev 82. obletnice napada Južnoprimorskega odreda na fašistično kolono. Napad se je zgodil 2. februarja 1944 na motorizirano nemško-italijansko kolono na cesti prav na kraju slovesnosti med Komnom in Branikom, v Dovcah. Partizanskemu odredu je poveljeval legendarni poveljnik in narodni heroj Anton Šibelja - Stjenka, namestnik komandanta Južnoprimorskega odreda.

Delegacije KO ZB za vrednote NOB so pred spomenik padlim partizanom položile vence in se spominu nanje poklonile z enominutnim molkom. Sledil je pozdravni nagovor Erika Modica, župana občine Komen. Slavnostni govor pa je pripadal Branku Sobanu, novinarju in publicistu. Kulturni program, ki ga je vodil in povezoval gledališki igralec Andrej Zalesjak, so oblikovali: Moški pevski zbor Skala Gabrje - Sovodnje in učenci Osnovne šole Antona Šibelja - Stjenke Komen.

Poleg domačinov, slovenskih zamejcev, uglednih gostov, predstavnikov krajevnih skupnosti, občin Komen in Nove Gorice, predstavnikov veteranskih društev so se slovesnosti udeležili tudi številni praporščaki ZB za vrednote NOB iz različnih krajev Primorske in veterani osamosvojitvene vojne 91, ZVVS, ZSČ ter Društev SEVER s prapori in praporščaki.

Vid Šibelja

HINJE

V Hinjah sta drug zraven drugega postavljena dva spomenika iz obdobja narodnoosvobodilnega boja. Na večja naravna kamna sta privijačeni spominski kamniti plošči v spomin na padle borce in žrtve ter na padle borce 5. bataljona VDV. Spomenik ob cesti Dvor–Kočevje z imeni 67 borcev in 21 žrtev ter z napisom: »Čast in slava padlim v revoluciji«. Postavil ga je KO ZB Hinje. V spomin na bitko v Hinjah 4. januarja 1945 na ta dan vsako leto pri spomeniku poteka spominska slovesnost, ko skupaj z Občinsko organizacijo ZB za vrednote NOB Žužemberk prižgejo svečo in položijo cvetje k spomeniku tovariši iz Združenja protifašističnih borcev za vrednote NOB in veteranov Koper.

Na slovesnosti je bil tudi še zadnji živeči borec bitke Danilo Ivančič.

Čas, ko se je končala druga svetovna vojna, se vse bolj odmika in vse manj je med nami tovarišic in tovarišev, ki so sodelovali v narodnoosvobodilnem boju slovenskega naroda. V veliko čast nam je bilo, da je bil na slovesnosti prisoten še zadnji živeči borec in udeleženec te bitke, 99-letni Danilo Ivančič. V kratkem nagovoru se je spomnil takratnih dogodkov, ko je v Hinjah v velikem mrazu in snegu potekal boj z nemškim okupatorjem, v katerem je izgubilo življenja enajst Danilovih tovarišev s Primorskega. Prisotne je pozdravil župan občine Žužemberk Jože Papež, v kratkem kulturnem programu pa so sodelovali pevka ljudskih in partizanskih pesmi, harmonikar Miran Pečenik in recitatorka Dragica Blagojevič.

Darko Pucelj

ANKARAN

Učenci četrtega in petega razreda Osnovne šole Ankaran so bili 27. januarja, na mednarodni dan spomina na holokavst, deležni ur spominjanja posrednih prič, ki so del delovanja Združenja borcev Ankaran. Ob letošnjem obisku v šoli sem obudila spomin na čas, ko so naše kraje okupirali fašisti in nacisti. Z zgodbo o svoji mami, aktivistki in taboriščnici Angeli Zajc Lojk, pa tudi o tržaški Slovenki Zori Perello Godina in Judinji Ani Frank, ki sta umrli v taboriščih Ravensbruck in Bergen Belsen, sem učencem približala čas, ko je bil slovenski jezik prepovedan in je ostal pred vrati šol, uradov in cerkve, slovenske učitelje pa so zamenjali italijanski.

Otroci so začutili, zakaj Slovenci nismo ostali križem rok, saj sta sledila odpor in upor. A ne brez posledic. Okupator je zapiral, mučil, streljal in požigal. Številne domoljube je odvedel v koncentracijska taborišča, kjer so izstradani umrli zaradi nečloveških naporov, plinskih celic in bolezni. Redki srečneži so se po koncu vojne in osvoboditvi taborišč vrnili domov.

Otroci, ki si vojne razmere težko predstavljajo, so razumeli vodilno misel pogovora – nikoli več podobnih grozot.

Neda Zorman

LASTINE

V ponedeljek, 2. marca, natanko 81 let po enem najbolj krutih dejanj v drugi svetovni vojni v posavskih krajih, v katerem je svoje življenje izgubilo 12 domačinov, je 2. marca pri spomeniku na Lastinah pri Sromljah v organizaciji ZBV NOB Brežice potekala vsakoletna spominska slovesnost. Predsednik brežiškega borčevskega združenja Tadej Škof je v pozdravnem nagovoru podrobneje opisal takratne dogodke:

»Dobra dva meseca pred koncem vojne, ko je bilo že vsem jasno, da ideja o veliki Nemčiji in izbrisu slovenskega naroda ne bo uspešna, so se fašisti, nacisti in domači izdajalci kruto znesli nad domačini ter ustrelili partizana Ivana Ogorevca, Franca Latina in aktivistko Antonijo Zagmajster mlajšo. V Suhadolu na Zagmajstrovi domačiji so pod streli padle mama Antonija Zagmajster, njena noseča hči Neža in vnukinja Nadica Germovšek. Po čudežu je preživel hudo ranjeni oče Jože Zagmajster. Na domačiji Petan, ki stoji nekoliko stran, pa je v hiši zgorela celotna družina Petan. Za tisto noč je bilo morije konec. A kljub temu so se naslednji dan vrnili ti raztrganci in ustrelili predsednika gospodarske komisije NOO Sromlje Ivana Slopška.«

Slavnostni nagovor je letos imela poslanka v državnem zboru Nataša Avšič Bogovič, ki je dejala, da so bile Lastine kaznovane, ker niso privolile v strah; ker niso sprejele, da je treba molčati; ker so verjele v svobodo. In prav zato danes stojimo tukaj: ne samo zaradi spomina – ampak zaradi odgovornosti. Po njenih besedah se mora vsaka generacija znova odločiti, ali bo stala na strani resnice ali na strani pozabe, ali bo jasno ločila med uporom in kolaboracijo ali pa bo pod pretvezo sprave izenačila žrtve in rablje.

Program je pripravila in povezovala Ida Ostrelič, v njem so sodelovali Bojan Kaplan, Jožica in Venceslav Stajić ter učenke Osnovne šole Maksa Pleteršnika Pišece: Alina, Tjaša in Julija Ana. Komemoraciji so poleg praporščakov prisostvovali pripadniki Slovenske vojske kot častna straža, predsednica sveta krajevne skupnosti Sromlje Jasmina Juratovec pa je na koncu vse povabila na tovariško druženje v Domu krajanov Sromlje.

Tadej Škof

BRANIK, PEDROVO

Združenje borcev NOB Nova Gorica je 24. januarja v Kulturnem domu Branik pripravilo slovesnost v spomin na tragične dogodke 26. januarja 1945, ko je v spopadu z okupatorjem v Pedrovem nad Rihemberkom (danes Branik) padlo enajst borcev VOS, VDV in GAP in ranjencev pomične bolnice, trinajst vaščanov in partizanov pa so zajeli. Slavnostni govornik je bil Andrej Šušmelj. V kulturnem programu, ki ga je pripravila Ida Ostrelič, so sodelovali učenci Osnovne šole Branik in pevski zbor Franc Zgonik iz Branika.

Martina Peršič

PIŠECE

Pred spomenikom talcev v Pišecah smo 18. februarja ob 81. obletnici smrti Janka Padežnika (po njem se imenuje osnovna šola v Mariboru), ki so ga nacisti pred očmi nemočnih domačinov kruto usmrtili na ta dan leta 1945, pripravili spominsko slovesnost.

V kulturnem programu, ki ga je pripravila Ida Ostrelič, so sodelovali učenci Osnovne šole Maksa Pleteršnika Pišece pod vodstvom Alenke Cizel. Za uvod sta nekaj kratkih besed zbranim namenila predsednik ZB NOB Brežice Tadej Škof in ravnateljica Osnovne šole Janka Padežnika mag. Sonja Filipič iz Maribora, Med drugim je dejala, da nas Jankovo življenje spodbuja k prevzemanju individualne odgovornosti, k etičnemu ravnanju in razmišljanju o skupnem dobrem, o svobodi in človekovih pravicah, ki niso tako samoumevne, kot se nam včasih zdi.

Šola ponosno nosi ime po mladem fantu, čigar življenje se je prehitro končalo. Učenca šole iz Maribora Matevž in Leon sta pred njegovim napisom tudi položila spominski venec, Alina in Julija Ana sta recitirali Kosovelovi pesmi, Tjaša pa je zaigrala na citre. Za pravo učno uro zgodovine pa je poskrbel Stane Preskar, ki je vsem navzočim opisal takratno težko in kruto življenje v krajih na Kozjanskem ter podrobno opisal poslednji žalostni dan mladega fanta.

S.B., foto: Ema B.

VITANJE

Na zadnji seji Izvršnega odbora Krajevne organizacije Združenja za vrednote NOB Vitanje je srebrno plaketo ZZB NOB Slovenije prejel Viktor Jager. Ob prisotnosti vseh članov izvršnega odbora krajevne organizacije mu je plaketo slovesno predala predsednica Združenja borcev za vrednote NOB Slovenske Konjice Slavica Obrul.

Viktor Jager je priznanje prejel za dolgoletno zavzeto delo v vitanjski krajevni organizaciji. V Krajevno organizacijo borcev za vrednote NOB Vitanje se je vključil leta 1999. Dolga leta je bil tajnik, član nadzornega odbora Združenja Slovenske Konjice in dejaven podpornik ohranjanja vrednot narodnoosvobodilnega boja, ki jih zagovarja ta organizacija. Tovariš Viktor

V SLIKI IN BESEDI

Jager se je rodil v narodnozavedni delavski družini, kar se je močno odražalo v njegovi vzgoji in celotnem izobraževanju. Jeseni leta 1964 se je preselil v Vitanje, kjer je začel poučevati v tamkajšnji osnovni šoli. Pozneje je služboval v Slovenskih Konjicah.

Ves čas njegovega poklicnega in političnega delovanja zasledimo njegovo delo v SZDL, sodelovanje v športni organizaciji, kjer je deloval kot velik košarkarski navdušenec, in v krajevni samoupravi. Nekajkrat je bil izvoljen za svetnika občine Vitanje. Dejaven je tudi v društvih na občinski in medobčinski ravni. Do pridobitev in vrednot narodnoosvobodilnega boja vse življenje goji spoštovanje in se trudi za njihovo utrjevanje in obrambo. Tovariš Viktor je znan kot zavzet in dosleden vodja in soorganizator številnih prireditev v vitanjski krajevni organizaciji in združenju v Slovenskih Konjicah.

Vojko Vodovnik

SAJEVČE

Prvega februarja smo se ob 81. obletnici tragičnega boja Sočanovega bataljona s sovražnikom poklonili spominu na padle borce. V kulturnem programu smo sodelovali člani KO ZB za vrednote NOB Hruševje. Na prireditvi je bila navzoča tudi tovarišica Bruna Olenik, predsednica Območne organizacije društva TIGR Primorske. Po slovesnosti smo se napotili na Dolenčevo domačijo v Sajevčah, kjer nas domači vselej prijazno pričakajo in pogostijo z domačimi dobrotami.

V Križu pri Trstu je konec januarja 2026 v 99. letu starosti umrl eden od zadnjih še živečih borcev Sočanovega bataljona, tovariš Davo Lozar. Njegova zgodba je skoraj neverjetna. Med nemškim napadom v Sajevčah mu je uspelo ranjenemu prebiti obroč. Privlekel se je do vasi Studenec, kjer mu je pomagala družina Debevec. Babica Ladka Debevec mu je obvezala rane in ga skrila v senik. Nato so ga prepeljali v postojnsko bolnišnico, kjer je za težko ranjene partizane poskrbel partizanski zdravnik, dr. Franc Ambrožič.

KO ZB za vrednote NOB Hruševje

VITANJE

Na vitanjskem pokopališču je 11. februarja v organizaciji Krajevne organizacije združenja borcev za vrednote NOB Vitanje potekala spominska slovesnost v spomin na deset ustreljenih talcev. S to slovesnostjo počastimo spomin na deset zapornikov iz celjskega Starega piskra, ki jih je nemški okupator 14. februarja 1944 ustrelil in tako poskušal preprečiti podporo odporniškemu gibanju. Grozote vojne ostajajo del zgodovine, a njihovo sporočilo je večno: nikoli več morije, nikoli več odvzema svobode tistim, ki želijo živeti v miru, je dejal slavnostni govornik Viktor Jager ter v svojem govoru orisal zgodovinski pomen narodnoosvobodilnega boja in s tem povezane grozote okupatorja.

Na žalni slovesnosti v spomin ustreljenim talcem so v kulturnem programu sodelovali učenci Osnovne šole Vitanje s pevskim zborom in recitatorji.

Slovesnosti so prisostvovali občani Vitanja ter praporščaki in člani Krajevne organizacije združenja borcev za vrednote NOB Vitanje, Združenja borcev za vrednote NOB Slovenske Konjice, Območnega združenja veteranov vojne za Slovenijo Slovenske Konjice, Območnega združenja slovenskih častnikov Dravinjska dolina.

K spominskemu obeležju na pokopališču sta venec položila predsednik Krajevne organizacije združenja borcev za vrednote NOB Vitanje Slavko Krajnc in podpredsednik Združenja borcev za vrednote NOB Slovenske Konjice Drago Črešnar. Po končani slovesnosti so delegacije prisotnih položile še cvetje in sveče na kraju ustrelitve talce pri Šumeju ob glavni cesti Vitanje–Dolič. Vsako leto je osrednja slovesnost na pokopališču v Vitanju, saj je spominsko obeležje tik ob regionalni cesti in zaradi varnosti ne more biti navzočih dosti udeležencev. Spomenik pri Šumeju je občina Vitanje v letu 2025 na pobudo Krajevne organizacije ZB Vitanje tudi obnovila.

Vojko Vodovnik

ŽLEBNIKOVA DOMAČIJA

Združenje borcev za vrednote NOB Velenje, stranka Socialni demokrati in Mladi forum Socialnih demokratov Šaleške doline so 21. februarja pripravili slovesnost v spomin na 82. obletnico zadnje bitke v veliki nemški ofenzivi februarja 1944 pred rešitvijo v Mozirske planine in v spomin na smrt narodnega heroja, socialno naravnanega pesnika, partizana in vodje kulturniške skupine XIV. divizije, Karla Destovnika - Kajuha. Prisotne je v uvodu nagovorila moderatorka in

članica Mladega foruma Socialnih demokratov Šaleške doline Tjaša Oderlap Petric. Nato je sledil pozdravni nagovor predsednice Združenja borcev za vrednote NOB Velenje Andreje Katič in Jureta Kodruna, pobudnika in organizatorja tradicionalnega, letos že 18. Kajuhovega pohoda iz Lajš do Žlebnika, Slavnostna govornica je bila poslanka v državnem zboru Janja Rednjak.

Slavnostna govornica Janja Rednjak se je v svojem govoru dotaknila razmer v svetu in doma, teženj po miru, demokraciji, vladavini prava in spoštovanju medsebojnih ljudskih odnosov. Prav tako je spomnila na nedavno sprejeta tako želena zakona za Šaleško dolino in njen nadaljnji razvoj – Zakon o zapiranju Premogovnika Velenje in Zakon o razvojnem prestrukturiranju regije.

Venec k spomeniku so položili Janja Rednjak, minister za okolje, energijo in podnebje Bojan Kumer in Andreja Katič. V kulturnem programu so sodelovali pevci Moškega pevskega zbora Kajuh in učenci Osnovne šole Šoštanj. Na slovesnosti so sodelovali tudi praporščaki ZB NOB Velenje in veteranskih organizacij, združenih v KODVOS Velenje pod poveljstvom Stojana Kukovice.

Boja Voh, foto: Bojan Voh

PREJELI SMO

Pohvala 1

Naj izrazim pohvalo in zahvalo za izdajo časopisa Svobodna beseda, za vse prispevke, komentarje in za ves trud, ki ga vlagate v to, da nam osvežite zgodovinske dogodke in nam opisujete dogodke, ki se v zvezi z narodnoosvobodilnim bojem skoraj vsakodnevno vrstijo.

Hvala in še naprej vam želim veliko uspeha pri vašem delu!

Matjaž Vilhar, Pivka

Vljudna prošnja

Spoštovani urednik, ali lahko gospo Spomenko Hribar prosite za pojasnilo, saj nam v Semiču njene besede niso jasne?

1. 34.000 žrtev je tistih, ki so se med narodnoosvobodilnim bojem v drugi svetovni vojni borili proti fašizmu in nacizmu. To drži?

2. 25.000 žrtev, od tega so jih 14.000 po vojni pobili partizani. Res drži?

3. Ali gospa Hribar še vedno podpira štetje, pokop itd. padlih sodelavcev (tudi ne vseh) okupatorja?

4. Kako pa je s padlimi partizani, aktivisti, civili, ki ležijo neznano kje? Recimo: Jože Vidmar – španski borec, aktivist iz Semiča, likvidiran leta 1942, njegov sin Jože v bojih pri Straži 1944 na Dolenjskem, Cilka Škufca - Zalašček, razmesarjena v Žužemberku. Uf, še jih je, noben nikjer pokopan, ne ve se, kje ležijo, niso evidentirani v nobenih popisih! Inštitut novejše zgodovine je letos ob 80. obletnici zmage v drugi svetovni vojni objavil neki popis vseh žrtev vojne.

V ZB za vrednote NOB Semič ostro vlagamo protest zoper številke. Ob tem se sprašujemo, ali je večina slovenskega naroda potemtakem sodelovala z okupatorji, ali si je manjšina izborila svobodo.

Slava jim!

Lepo prosim, da gospa Spomenka Hribar, ki je začela akcijo sprave, odgovori!

Rosa Mohar

Mladi, prihodnost je vaša!

V slovenskih gorah in gozdovih še vedno tiho odmevajo koraki mladih ljudi, ki so v najtemnejšem času 20. stoletja izbrali upor namesto vdaje. Partizani niso bili oddaljeni junaki iz legend. Bili so fantje in dekleta, pogosto komaj polnoletni, ki so z neizmerno pogumnim ne fašizmu in nacizmu branili naš narod, jezik in prihodnost.

Zaradi njihove odločitve danes živimo v svobodni, samostojni Sloveniji, govorimo slovensko, ustvarjamo svojo kulturo in v miru gradimo svoje sanje. Ta svoboda ni samoumevna, je plod poguma tistih, ki so verjeli, da je Slovenija vredna obstanka.

A spomin nanje ni le poglavje iz zgodovinskih učbenikov. Je temelj naše identitete. Je melodija, ki še ni končana. Je iskra, ki jo morate negovati tudi mladi. Mladi, vi ste nadaljevalci te zgodbe. Danes je vaša naloga drugačna kot takrat, a nič manj pomembna.

– Varovati morate zgodovinsko resnico, ki jo pogosto prekrivajo laži, manipulacije in pozabljanje. Resnica ni mnenje, je dediščina, ki jo lahko ohranimo samo, če smo budni in dejavni.

– Ohranjati morate spomin na narodnoosvobodilni boj, ker nam je prav ta boj omogočil, da danes kot Slovenci stojimo pokončno med narodi sveta.

– Vključite se v organizacije, ki skrbijo za prenos tega spomina, med njimi tudi v Zvezo borcev za vrednote NOB, kjer se srečujeta izkušnja starejših in energija mladih. Ko mladi stopite med varuhe zgodovine, spomin ne le preživi, zaživi na novo.

– Gradite spravo med Slovenci, a ne tako, da izbrišemo preteklost, ampak tako, da jo razumemo. Sprava je roka, iztegnjena čez prepade, ki so se v zgodovini prevečkrat poglabljali. Mladi ste tisti, ki lahko dejansko premostite razlike s spoštovanjem, dialogom in odprtostjo.

Vaša generacija je most med preteklostjo in prihodnostjo. Zgodovina narodnoosvobodilnega boja ni breme. Je kompas, ki nas vodi v času, ko je svet poln hrupa in negotovosti. Je korenina, iz katere raste naša samozavest. Je plamen, ki ga ne smemo pustiti, da ugasne.

Ko se mladi zaveste svojih korenin, dobite krila. Razumeti zgodovino pomeni, da dobite moč za oblikovanje boljšega jutri. S spoštovanjem preteklosti se gradi trdnejša prihodnost.

Partizani so začeli pesem svobode. Vi ste tisti, ki jo morate nadaljevati. Nadaljevati z znanjem, delovanjem, resnico, spravo. S ponosom, da ste del naroda, ki se je znal postaviti pokonci tudi takrat, ko je svet padal na kolena.

Mladi, prihodnost je vaša. Ohranite resnico, povežite ljudi in nadaljujte pot svobode, ki so jo za nas začeli partizani.

Igor Kanižar

Pohvala 2

Pohvala in priznanje skrbnikom pomnikov NOB po Sloveniji. Pohvala tudi za lepo obnovljeno spominsko obeležje NOB v kampu Šobec v Lescah.

Tovariški pozdrav!

Vladimir Bizovičar

PREJELI SMO

»Doza resnice«

Gospod Igor Luzar na moj članek »o kapljici strupa« odgovarja, da je bila mladim s predvajanjem dokumentarca o blaženem Alojzu Grozdetu ponujena »doza resnice«. In kakšna je ta »doza resnice«?

Revija Mladina v svojem članku 1. aprila 2010 med drugim piše: »Grozdeta so odpeljali v gostilno pod gradom v štab Tomšičeve brigade. Tam so ga zaslišali. Nič ni bilo kritičnega. Pozornejši so postali, ko so pri njem našli cerkveno knjigo, zavito v časopisni papir, kjer je bil objavljen članek o Tomšičevi brigadi. V knjigi je bila italijanska prepustnica, na kateri je pisalo, da ima Grozde 24-urni neomejen dostop po Ljubljanski pokrajini. Okupator je namreč v tistem času prepovedal obiske od vasi do vasi in strogo nadzoroval vsako gibanje. V knjigi je bilo tudi nenaslovljeno pismo, namenjeno župniku na Mirni. V pismu je njegov pošiljatelj zahteval, da mu mirenski župnik Jakob Širaj, ki je organiziral belo gardo v Mirenski dolini, priskrbi seznam partizanov in aktivistov. Kdo mu je dal pismo, Grozde ni hotel povedati. Kot je pripovedoval Lado Kocjan, univerzitetni profesor in borec Gubčeve brigade, ki je okoli leta 1995 raziskal Grozdetovo zgodbo, je bil Grozde za sodišče na podlagi teh dokazov belogardistični kurir in zato obsojen na smrt. Umrl je zaradi strela iz pištole.

Grozde je bil član Katoliške akcije, voditelj Marijine kongregacije in veren mladenič. Ker so govorice o partizanskem krutem mučenju Alojza Grozdeta v 90. letih prejšnjega stoletja spet oživele in da bi strokovno dokazali domnevno zverinsko početje partizanov, je nadškof dr. France Rode leta 1999 zahteval izkop Grozdetovega trupla in sodno medicinsko obdukcijo in poročilo o njej. Obdukcija je pokazala, da na levi strani lobanje večina kosti manjka, kar je bila posledica krogle iz pištole. Na ostalih delih pregledanega skeleta sodni izvedenci niso ugotovili nikakršnih vidnih poškodb. Torej mučen ni bil, bil pa je ustreljen. Kongregacija za zadeve svetnikov v Rimu je ugotovila, da je iz dokazov razvidno, da je umrl zaradi sovraštva do katoliške vere, in je zato primeren za status mučeništva.«

Lado Kocjan na podlagi svoje raziskave trdi, da Grozde gotovo ni bil obsojen in usmrčen zaradi vere, saj so bili v Tomšičevi brigadi tudi njegovi sošolci katoliki. Iz zgodovine tudi vemo, da je bila večina borcev vernih, v partizanih pa je bilo med vojno tudi veliko župnikov, ki so za soborce maševali. Upam, da se tokrat nisem dotaknila le ene resnice. Končala bom z mislimi Tatjane Malalan, povedanimi na lanskoletnem srečanju v Dobrniču: »Junake pretvarjajo v tirane in tirani postajajo žrtve. To je nova zgodovina. A zgodovina ni zgolj pripoved preteklosti, je ključ do razumevanja sedanjosti in prihodnosti. Tisti, ki zgodovino skušajo spremeniti, nimajo spoštovanja ne do preteklosti in ne do prihodnosti. Naša dolžnost je braniti resnico in ohranjati spomin. S pomočjo znanja in razuma moramo nasprotovati neresnicam ter zaščititi našo zgodovino. Le tako lahko gradimo prihodnost, ki temelji na pravičnosti, kjer bo spomin varno shranjen in resnica ne bo nikoli zasenčena.«

Helena Miša Kulovec

IMELI SMO LJUDI

Stojan Marčeta

Na bertoškem pokopališču smo se poslovili od Stojana Marčete. V Krajevno organizacijo ZB NOB Bertoki je vstopil takoj, ko so borci začeli vključevati člane, ki so cenili vrednote narodnoosvobodilnega boja. Bil je otrok vojne in kot tak je bil priča vojnih grozot na tleh rodne Bosne.

V organizaciji Združenja borcev Bertoki je bil dolga leta zavzet član upravnega odbora in predano je sodeloval pri izvajanju programa dela. Nikoli ni manjkal, ko smo imeli delovno akcijo vzdrževanja spominskega parka, redno se je udeleževal partizanskih spominskih slovesnosti, komemoracij, pohodov po poteh padlih aktivistov in borcev, sodeloval pri pripravi dneva borca na Srminu in ob kresu za 1. maj. Ko je bilo treba nositi prapor Združenja ZB Koper, ga je veliko let ponosno nosil na številnih prireditvah. Dal je pobudo, da Krajevna organizacija ZB Bertoki prevzame pohod po Vojkovih poteh na Nanos, ko je Planinsko društvo Koper ta pohod opustilo. Vse od leta 2007 je, dokler mu je zdravje dopuščalo, vodil člane ZB Bertoki in druge somišljenike na Nanos. Letos bomo šli na jubilejni 20. pohod. Sklenili smo, da ga posvetimo Stojanovemu spominu, in smo ga preimenovali v »Stojanov pohod«.

Stojan je stkal številne prijateljske vezi. Rad se je sam ali s prijatelji podal v naravo, najraje v hribe. Leta 2005 se je odločil, da se preizkusi v pohodu Ankaran–Triglav. Ta pot je postala del njegovega življenja. Pohoda se je udeležil kar dvanajstkrat do leta 2016. A v življenju pride časa, ko telo ni več zmožno takšnih naporov. Leta 2020, star 85 let, se je še enkrat povzpel na vrh našega očaka. Na Triglavu je tako stal 21-krat. Kjer koli je sodeloval, je naloge vestno, odgovorno in s predanostjo opravljal. Vedno smo se lahko zanesli nanj. Pred več kot mesecem dni smo ga obiskali za njegov 90. rojstni dan in mu zaželeli predvsem zdravja.

Spomin na Stojana bomo ohranili hvaležni člani Krajevne organizacije ZB NOB Bertoki, miličniki, organizirani v Društvo Maksa Perca, veterani 91, zvesti udeleženci pohoda Ankaran–Triglav, praporščaki, člani Planinskega društva Koper, krajani krajevne skupnosti Bertoki in številni prijatelji.

Dragica Blagojević

Miroslav Zupančič - Miro

Ankarančani smo se 4. novembra lani ob pomolu v Valdoltri poslovili od svojega dolgoletnega dejavnega člana Mira. Bil nam je zvest tudi potem, ko se je po smrti svoje drage žene Renate preselil k svojcem v Mursko Soboto.

Tovariš Miro, tako smo ga vedno klicali, je bil diplomirani pravnik, strasten bralec in zbiralec knjig, izjemen poznavalec zgodovine, zlasti druge svetovne vojne. Svoje otroštvo je preživljal v notranjski vasici Ravnik na Blokah. Njegovi starši in starejši brat s partizanskim imenom Pepi, ki je kot častnik NOV padel leta 1945, so se že zgodaj vključili v narodnoosvobodilni boj.

V fašistično taborišče Kampor na Rabu so ga skupaj z materjo in sestro odpeljali komaj desetletnega, ko je imel za seboj le tri razrede osnovne šole. V prvi polovici decembra 1942 pa so jih brez očeta, ki je ostal na Rabu, premestili v Gonars.

Boleči spomini in številna, tudi drobna, doživetja so mu bili bolj v breme kot v prid. Je pa na prigovarjanje Združenja borcev pa tudi mladih prisluhnil njihovim željam, da z njimi podeli svoja najtežja doživetja iz mladosti: v Hrpeljah, Ankaranu in Kopru ob odprtju razstave Ko je umrl moj oče avtorjev dr. Metke in Borisa Gombača ter Daria Mattiussija ter na srečanju dijakov in profesorjev Gimnazije Koper leta 2019.

Neverjetno natančne in čustveno obarvane pripovedi po več kot 75 letih o ponižanju Slovencev, ki so jih ob prihodu v taborišče zmerjali s »schiavi« in »ribelli«, o življenju pod šotori in nato v barakah s pogradi, kamor so vozili Slovence iz Notranjske, Dolenjske, Bele krajine, pa Hrvate, ki so tvorili brezpravno večtisočglavo množico, pa vsakodnevna mučenja na apelih, neznanska lakota ob nezadostni hrani, o strogem redu v taborišču, ko so po pobegih komunistov iz taborišča imeli dovoljenja komaj za odhode na delno zakrita stranišča, o terorju oficirjev, ki so izvajali fizično nasilje nad vsakomur, tudi nad otroki, o rednih krajah iz pošiljk poslanih od doma, o občasnih uporih in demonstracijah mlajših članov SKOJ, poslušalcev različnih starosti niso pustila neprizadeta.

Miro je pogosto omenjal ignorantski odnos sosednje Italije do njene fašistične preteklosti. Nikoli ni pozabil poudariti pomena narodnoosvobodilnega boja in vrednosti težko priborjene svobode. Hkrati pa se je zavedal, da je treba narediti vse, da se kaj podobnega ne bo več ponovilo.

Z nami ostaja spomin na njegovo modrost in znanje, resnicoljuben, skromen in strog značaj, odgovornost in zavzetost, ki se je vseskozi kazala pri njegovem delu v organih nekdanje krajevne skupnosti Ankaran in v Združenju borcev Ankaran.

Neda Zorman

Zadnjič

Najbrž res zadnjič
zdaj listje odpada
z bukev gorjanskih
na strme poti.

Pa bo na plano
Zdrvela brigada,
Konec bo vojne
In konec krvi …

Rudi Robič, 1944

V METEŽU ZGODOVINE

OZNA v Slovenskih goricah 1944–1945

Od jeseni 1944 je tudi v osrednjih Slovenskih goricah začela delovati OZNA. Njen pooblaščenec pri Lenartu je bil Mladen Devide - Tone. Od jeseni 1944 so njeni pripadniki namenjali veliko pozornosti spremljanju četniške propagande okoli Lenarta, Sv. Trojice, Partinja in Št. Petra (Malečnika) pri Mariboru. Pri tem so se opirali na zaupnike in sodelavce Osvobodilne fronte, ki so jih obveščali o gibanju četnikov in njihovih namerah. O tem so pooblaščenci OZNE poročali nadrejenim organom. Mladen Devide je nekatere četniške propagandiste in voditelje na omenjenem območju osebno poznal. Za Melaherja je zapisal, da je bil »zanesenjak in čustven človek, kar je izhajalo iz njegovega pisanja. Bil je globoko veren in pod vplivom propagande o grozotah komunizma. Vse od leta 1942 se je skrival pred Nemci in je imel stike samo z najbolj zaupnimi ljudmi. Takrat o četniških formacijah ni bilo ne sledi in ne govoric. Njegove enote se aktivneje pojavijo na terenu leta 1944.« Dodal je še, da je Melaherju pri ustanavljanju njegovih formacij pomagal gestapo in da so bili pripadniki četniških oddelkov agenti ali vsaj informatorji gestapa. Ob ustanavljanju četniških oddelkov jeseni 1943 je bila večina pripadnikov z Dravskega polja, nato pa so četniške oddelke okrepili tudi pripadniki iz Slovenskih goric. Največ jih je prihajalo iz Jakoba, Jarenine, Partinja, Ročice, Bačkove, Negove in tudi iz Pernice. Tam je bil najbolj poznan Melaherjev sodelavec Ekselenski. Leta 1944 so četniki razpečevali svoje propagandne letake »Kri in zemlja«, »Mati – domovina – Bog – za kralja in domovino«. S temi letaki so prebivalstvo opozarjali na grozote komunizma. Pri četnikih po zapisih Devideja naj ne bi bilo posebnega reda in discipline. Bili so v civilnih oblačilih, po več dni so zahajali na svoje domove in so o četništvu najbolj prepričevali svoje sorodnike in znance. Pri Lenartu je bil po njegovih navedbah četniški propagandist Edvard Kurnik, krojač.

Devidejeva lekarna v Lenartu je bila postojanka Osvobodilne fronte.

Decembra leta 1944 so se v Voličini sestali pripadniki OZNE Robert Turnšek, Ludvik Čuček - Benjamin in Feliks Vogrin, domačin iz Voličine. Dogovorili so se za aretacijo Ludvika Breznika in Marije (Mimike) Vajngerl (Veingerl) iz Lenarta. Slednja je bila kot obveščevalka povezana z gestapom na Ptuju. OZNA je namreč Breznika ocenila kot vodilnega organizatorja četništva na lenarškem območju. Ocena je bila napačna, kar se je pozneje tudi potrdilo. Breznik je bil veren kmet in

Radovan Jaut, krajevni vodja ŠDZ v Voličini in nemški nadučitelj

oče številne družine in je na svojem domu občasno res sprejemal pripadnike Melaherjevih oddelkov. Bil je tudi v tesnih osebnih stikih z Marijo Vajngerl, ki je bila sodelavka ptujskega gestapa in podpornica Melaherja. Breznik ni bil pomembnejši člen četniške organizacije na lenarškem območju in še manj njen vplivni propagandist ali organizator. Njegova aretacija je bila napaka, je pozneje ugotavljalo tudi vodstvo narodnoosvobodilnega gibanja na tem območju. Breznika sta na njegovem domu aretirala Mladen Devide - Tone in Ludvik Čuček - Benjamin in ga preko Globovnice odpeljala v vurberške gozdove nad Dravo. Devide je v rokopisnih spominih zapisal, da mu je bilo zaradi Breznika mučno, »saj je imel kopico otrok in ni bil slab človek«. Ob aretaciji je bil Breznik zelo miren in je oznovcema povedal, kako ga je Vajngerlova vpletla v svojo mrežo. Za razliko od Breznika je bila Vajngerlova ob aretaciji zelo nesramna in je vse zveze z gestapom zanikala, ni pa zanikala svojega sodelovanja z Melaherjevimi četniki. Oba so po prijetju zasliševali na obronkih vurberških gozdov nad Dravo. Zaradi nepazljivosti stražarjev sta oba stekla proti reki in med poskusom pobega so ju partizani ustrelili. Breznik je bil mrtev, Vajngerlovi pa je ranjeni uspelo preplavati Dravo in zbežati na Ptuj, kjer je gestapu poročala o dogodku in tudi izdala imena lenarških aktivistov in sodelavcev Osvobodilne fronte.

Posledice izdaje so bile hude, saj so Nemci zaprli skoraj vse vidne sodelavce Osvobodilne fronte, med njimi tudi lekarnarja Bogdana Devideja (Tonetovega očeta), ki so ga poslali v koncentracijsko taborišče Mauthausen, kjer je umrl. Poleg njega so aretirali še Franca Rogla, Edito Marčič, Franca Marčiča, Matildo Devide, Stanka Štegerja in še nekatere druge. Konec januarja 1945 so bili zaradi omenjene izdaje aretirani še Jože Babič, Ivan Pirher - Krpan in Muhič Alojz. OZNA se je veliko ukvarjala tudi s šolskim vodjem v Voličini Radovanom Jautom, krajevnim vodjem ŠDZ in velikim nemčurjem v Voličini. Marca 1945 so ga sicer aretirali in ga poskušali pridobiti za sodelovanje, v kar je privolil. Žal ozadij tega sodelovanja še danes ne poznamo. Niso pa ga hoteli poslati v partizansko enoto, saj jim je po poročilu Mladena Devideja prinašal koristne informacije obveščevalnega značaja. Škoda, da o tem ni navedel konkretnih podatkov, predvsem pa je škoda, da Devide ni opisal Jautove usode po letu 1945. Dobro jo je poznal. Za Jauta je znano, da je bil aretiran in ustreljen. Kje, se še danes ne ve, neuradno maja 1945 v Hrastovcu.

Marjan Toš

ZGODBE LETALCEV

Ognji na nebu

Knjiga Igorja Hrastnika in Marjana Jandroka je izjemna zgodovinska monografija (publikacija Inštituta za novejšo zgodovino Zgodovina za vse, leto XXXII, št. 2, 2025, dr. Miran Aplinc, in Vojnozgodovinski zbornik, št. 59, Vojni muzej Logatec, Janez J. Švajcer), ki razkriva malo znano poglavje druge svetovne vojne med letoma 1943 in 1945 na našem nebu. V knjigi so kronološko opisane ključne letalske bitke, sestrelitve in prisilni pristanki zavezniških in nemških letal. Poleg tehnično natančnih opisov letal in letalskih enot pa so opisane tudi pretresljive zgodbe o pogumu, solidarnosti in tragediji, ki so zaznamovale nebo in tla naših krajev.

Knjiga poudarja pomen narodnoosvobodilnega boja in izredno vlogo partizanskih sil, ki so rešile nešteto življenj zavezniških letalcev. Te zgodbe namreč živijo še danes. Pisca knjige sta s pomočjo donatorjev in predstavnikov združenj borcev za vrednote NOB Zgornje in Spodnje Savinjske doline doslej postavila obeležja letalskim posadkam ter sodelujeta na skupnih komemoracijah v spomin na te dogodke, da ne bodo pozabljeni. Pri tem se srečujeta tudi s svojci pokojnih letalcev, ki pridejo v našo domovino, da obiščejo kraje, kjer so izgubili svoje očete, dedke ali strice.

Pomagajte, da ta knjiga pride v vaša društva, v vaše knjižnice, v roke vaših vnukov, podarite jih knjižnicam šol, ki jih obiskujejo vaši vnuki. Pomagajte, da ostane dokaz, da so bile te vrednote resnične – in da jih znamo ceniti.

Nakup te knjige ni trgovina. Je dejanje ohranjanja spomina. Ta knjiga je majhen, a konkreten način, da to storimo. Če verjamemo, da so bile te vrednote vredne tveganja življenja, potem so vredne tudi tega, da jih ohranimo žive. In verjamem, da boste kot organizacija prepoznali, da je to tudi naša skupna odgovornost. Naj te zgodbe živijo naprej – po vaši zaslugi.

V duhu ohranitve spomina na vrednote narodnoosvobodilnega boja in vseh, ki so dali življenje za svobodo, ki jo uživamo danes v naši domovini, se knjiga Ognji na nebu dimenzij 185 x 240 mm z 268 stranmi prodaja po simbolični ceni 25 evrov. Knjigo o zgodbah letalcev iz druge svetovne vojne na območju Zgornje Savinjske in Šaleške doline Ognji na nebu naročite pri Marjanu Jandroku, **telefon:** +386 68 136 712, in Igorju Hrastniku, **telefon:** +386 41 762 601.

Igor Hrastnik

ZBORNIK

Vojaki na smučeh

Prva predstavitev zbornika je bila 22. januarja v Viteški dvorani Muzeja novejše in sodobne zgodovine (MNSZ). Predstavitev je pripravilo Združenje vojaških gornikov Slovenije (ZVGS). Gre za deveto publikacijo, ki jo je to združenje izdalo v minulih 17 letih. Predstavitev je začela direktorica muzeja mag. Nataša Robežnik, nastopil pa je tudi pevski zbor ZVGS Gorščaki.

V zborniku, katerega urednik je Matija Perko, je zbranih osem prispevkov avtorjev, ki so bili predstavljeni v Natovem centru odličnosti v Poljčah na strokovnem posvetu 8. marca lani, v letu 80. obletnice tekem. Janez Kavar, upokojeni brigadir Slovenske vojske, v zborniku predstavlja vojaško sporočilo Partizanskih smučin 1945 in zgodovinska ozadja bojevanja na smučeh. Opozoril je na edinstvenost dogodka v svetovnem merilu, dragulj slovenske in svetovne smučarske zgodovine, kar bi moralo biti pod zaščito UNESCA. Dr. Herman Berčič, upokojeni profesor Fakultete za šport, piše o športnih vidikih dvodnevnega partizanskega tekmovanja. ZVGS si prizadeva, da bi ta dogodek našel pot do vpisa v nesnovno kulturno dediščino pri UNESCU. Vsebino zapisa o opremi in smučarski tehniki je za zbornik prispeval Aleš Guček, ki pa predstavitve žal ni dočakal.

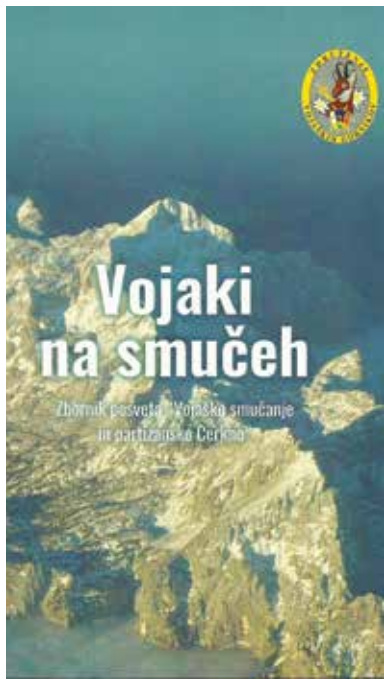

Kustosinja Idrijskega muzeja Milojka Magajne je v zbornik dodala védenje o tem, da je Rudi Finžgar novembra 1944 v Cerknem ustanovil posebno smučarsko delavnico. Do februarja 1945 so v njej izdelali 111 parov smuči in drugo opremo. Po vojni je iz Finžgarjeve partizanske delavnice nastal svetovno znani begunjski ELAN. Podpolkovnik Danilo Klinar, poveljnik 132. gorskega bataljona Slovenske vojske (SV) z Bohinjske Bele, in višji praporščak Silvo Grčar sta v zborniku predstavila usposabljanje vojakov gornikov v 132. gorskem bataljonu Slovenske vojske. Polkovnik Leon Holc, direktor Natovega MW COE, je predstavil delovanje enot Nata v hladnem okolju in sodelovanje centra iz Poljč s kolegi na Norveškem, tudi v luči sedanjega dogajanja na Grenlandiji. O zgodovini in razvoju prireditev Partizanske smučine '45 pa je govoril Marijan Platiše, podpredsednik OO PSC '45.

Matija Perko

KONCERT NATAŠE LOBOREC PEROVŠEK

Pesem daje moč

V Linhartovi dvorani Cankarjevega doma v Ljubljani bo 20. maja 2026 ob 19. uri koncert Nataše Loborec Perovšek pod naslovom Pesem daje moč.

Program obsega partizanske pesmi, slovenske ljudske pesmi in pesmi drugih narodov, starogradske pesmi, zabavne pop glasbe (nostalgija 60., 70. in 80. let) in tri avtorske pesmi Rudija Loborca.

Nastopili bodo: Nataša Loborec Perovšek, mezzosopran, Sara Mitrović, sopran, Omar Naber, bariton, Milan Zavodnik, bariton, Pevski zbor Osnovne šole Sp. Šiška (zborovodkinja Tanja Zgonc), Pevci s Cankarja, učenci Osnovne šole Ivana Cankarja, Trbovlje (zborovodkinja Tjaša Judež), Branko Sladič, harmonika, Tine Reberšk, harmonika, Izabela Černigoj, violina, David Jarh, trobenta, Blaž Jurjevčič, klaviature. Prireditev bodo povezovali: Eva Košuliandžić, Ula Furlan in Matjaž Jordan. Režiser prireditve je Filip Jembrih. Organizacija, scenarij in produkcija: Nataša Loborec Perovšek.

Cena vstopnic v predprodaji je 25 evrov.

KOBARID

Po poti narodnega heroja

Člani Krajevne organizacije ZB Kobarid so se 13. marca sestali na občnem zboru. Pregledali so delo preteklega leta, iz katerega je razvidno, da so bile vse sprejete naloge uresničene. Tako smo izpeljali spominsko slovesnost pri mostu v Borjani, kjer so Nemci ubili enajst domačinov iz vasi Stanovišče. Ploščo so neznanci lani konec leta ukradli. Prav tako smo maja pripravili že tradicionalni pohod po poti narodnega heroja Marka Redelonghija in v septembru že 17. srečanje na planini Kuhinja pod Krnom v spomin na padle in mrtve v Krnskem pogorju. Na pokopališču v Borjani pa smo postavili tablo, na kateri so napisana imena padlih borcev, ki počivajo na tem delu pokopališča.

Nadaljevali smo urejanje obeležij, posvečenih narodnoosvobodilnemu boju, in obnovili zbledele črke. Skupaj z enoto NUS Goriške smo pregledali grob na pokopališču v Starem selu in ugotovili, da ni bomb v grobu, kot so navajali domačini. Konec oktobra smo polagali cvetje in vence v Benečiji in Reziji ter se udeležili spominske slovesnosti na kostnici nad Kobaridom in ob grobnici borcev NOB na pokopališču. S praporom smo bili prisotni ob zadnjem slovesu štirih članov ter na slovesnostih v zamejstvu in Posočju. Bili smo na

predstavitvi knjig na temo narodnoosvobodilnega boja in revijah pevskih zborov v Benečiji in Posočju. Udeležili smo se tudi praznovanja 80-letnice ANPI Čedad. Uspešno smo izvedli izlet skupaj z Društvom upokojencev Kobarid v Benečijo in Brda.

Za letos smo v program dela kot osrednjo točko zapisali ureditev spominskega parka narodnega heroja Marka Redelonghija, ki ga bomo predali namenu na dan pohoda po njegovi poti, 3. maja letos. Izvedli bomo tudi vse dejavnosti, kot so urejanje obeležji, udeležba na obletnicah praznovanj, srečanje pod Krnom, nadomestili bomo ukradeno spominsko ploščo v vasi Borjana. Še naprej bomo krepili sodelovanje z ANPI, borčevsko organizacijo iz sosednje Italije. Več moramo storiti tudi za pomlajevanje članstva, saj je starostna struktura precej neugodna.

Vojko Hobič

OPRAVIČILO

V februarski številki Svobodne besede nam jo je na strani 3 pri članku Olimpijske igre v osvobojenem Cerknem zagodel tiskarski škrat. Objavili smo fotografijo s podelitve priznanj v kategoriji bork. Žal pa je slika iz lanskega leta. Zato objavljamo fotografijo, ki je bila pravilno objavljena že v digitalni izdaji.

Ob tem še dodajamo pravilni zaključek poročila, katerega avtor je Marjan Platiša: Spominsko tekmovanje se je končalo s slovesno razglasitvijo rezultatov ter podelitvijo medalj in pokalov. Udeležence sta v prisotnosti številnih visokih gostov nagovorila **dr. Ljubica Jelušič** in generalmajor Ladislav Lipič, zatem je sledila razglasitev rezultatov. Dr. Ljubica Jelušič in polkovnik **Miha Butara** pa sta najboljšim tekmovalkam in tekmovalcem iz vrst ZZB za vrednote NOB podelila zaslužene medalje in pokale.

Uredništvo

NAGRADNA KRIŽANKA

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagradna križanka« ali pošljite na elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si **do 15. aprila 2026** Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

Izžrebani reševalci križanke iz 124. številke časopisa Svobodna beseda

1. Adeijana Mandalenić
Dobrava 15, 6310 Izola
2. Henrik Razpotnik
Kresnice 1a, 1281 Kresnice
3. Ljubica Novak
1. tankovske brigade 4, 6210 Sežana

Rešitve križanke:
DIASKOPIJA, AVTOVLEKAR, MARKA, SOLA, ANI, RENNER, CU, DIANA, DRAMATIK, POZITRON, LR, ČIR, SLOVENSKA MODERNA, AMBER, SATANISTKA, RE, RJ, IRI, MAK, KOKA, KLON, AVT, PISATELJ, EPIK, RR, ANT, EFIALT, KOLAŠ, AJURVEDSKA MASAŽA, LADO, BOA, KORITAR.
Geslo: IVAN CANKAR; PESNIK; DRAMATIK; PISATELJ; SLOVENSKA MODERNA.

SVOBODNA BESEDA je glasilo ZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZB za vrednote NOB Slovenije
Zanj: Marijan Križman, predsednik
Uredniški odbor: dr. Ivan Svetlik (predsednik), dr. Martin Premk, dr. Maca Jogan, Mitja Meršol, dr. Nevenka Troha, Črt Kanoni
Odgovorni urednik: Janez Alič
telefon: 041 686 322
elektronski naslov:
svobodna.beseda@zzb-nob.si
Oblikovanje: Vid Brezočnik
Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:
ZZB za vrednote NOB Slovenija,
Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
barbara.filipic@zzb-nob.si

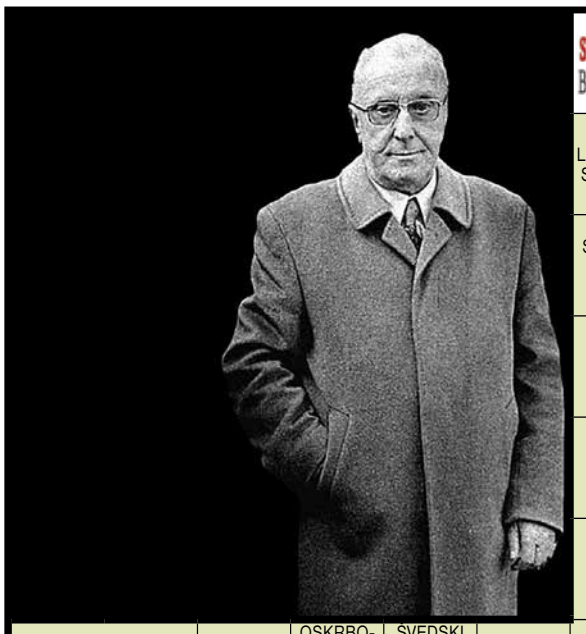

SVOBODNA BESEDA	GESLO 1	SNOVI, DOBLJENE PRI ELUCIJI	GESLO 2	LOJZE SPACAL	NEKD. NEM SMUČAR. SKAKALEC WEISS-FLOG	KADMOVA HČI V GRŠKI MI TOLOGIJI	DIVJA ALI VRTNA RASTLINA LJUBICA	OLIVER TWIST	GESLO 4	SOGOVOR-NIKOVA ŽENA
LEPILNA LASTNOST SPRIJEM-LJIVOST										
SPREME-NITEV V LES										
PRAVO, IUS				NAJVEČJA PTICA / OKLICA-NJE				MITJA OKORN / PIERRE ABELARD		
VNEMA, POLET, ELAN						MAMILO IZ MAKA / KOVINSKA PRIPRAVA KARABIN				
IZVEDE-NEC ZA ETIKO					PRIPRAVA ZA RAVNANJE ZEMLJE / OS. ZAIMEK					
BAKTERIJA V OBLIKI SPIRALA-STO ZASUKANE PALIČICE	PREBIVA-LEC TRNOVICE	OSKRBO-VALEC TUJEGA OTROKA, REDNIK	SVEDSKI SPIDVE-JIST FUNDIN (IZ:EVO)	JAKOB ALJAŽ	MITOL. ENOOKI VELIKANI / FR. PISEC (EMILE)				SLOVEN. POLITIK IN PU-BLICIST KRISTAN	PREBI-VALCI NJIVICE NA GO-RENJSKEM	CELOVI-TOST
PREDELO-VALEC KOŽ V USNJE				NEBESNO TELO, MESEC	IME VEČ PAPEŽEV / LETNI POSEK						
GESLO 3					PERJE PRI REPI / JED IZ VRETEN. TVORB						
IVJE				OSTRIVEC / GLAVNO MESTO ZIMBAB-VEJA		STANE KAVČIČ		BILKA / EGIPČAN-SKI BOG SONCA			
AMERIŠKI REŽISER HOWARD			JEDAČA / VRTEČI SE DEL ELEKTRO-MOTORJA			PRODUKT VARJENJA V KUHI / CINIK					
BARIERA, PREPREKA				RALKA, OTKA / IRSKO MESTO, ENNIS			SOKRATOV TOŽNIK / KARL ERJAVEC				
DREVO V SEVERNI AMERIKI (ŽILAV LES)					JURIJ ŠUBIC	RUSKA ZELJNATA JUHA	SMUČARKA ŠTUHEC / AMERIŠKA IGRALKA SHERIDAN			ČARLI NOVAK / POLJSKA CVETLICA (OPIJ)	
ERVIN ČURLIČ		NASPROT-JE DE-BELJENJA / BORIS DEVETAK						KITAJSKI VELIKI VODJA / HIŠNI SVET			
GESLO 5							NEMŠKI PISATELJ FALLADA				
NAŠ PAN-TOMIMIK VALDES (IZ ČRK: SANDER)					NEKDANJI JUŽNO-AMERIŠKI INDIJANCI		PRIPADNIK NEKDA-NJIH SKITOV				

DOGODKI

Še pomnite, tovariši

2. aprila 1944 je v Glavni štab NOV in PO Slovenije prišla sovjetska vojna misija.

2. aprila 1945 se je Artilerija 7. korpusa preoblikovala v 1. slovensko artilerijsko brigado.

5. aprila 1942 je prenehal delovati radio Kričač, saj so italijanski okupatorji pobrali vse radijske sprejemnike.

6. aprila 1941 je nacistična Nemčija s svojimi zavezniki napadla Jugoslavijo in Grčijo. Vojna v Jugoslaviji se je začela brez napovedi z letalskim napadom na Beograd.

9. aprila 1940 je nacistična Nemčija napadla Dansko in Norveško. Z napadom so si nacisti želeli zagotoviti dostop do severnega Atlantika in neoviran prevoz železove rude iz Švedske. Boji na Norveškem so trajali do junija 1940.

10. aprila 1944 je Rdeča armada po hudih bojih osvobodila pristaniško mesto Odesa.

11. aprila 1945 sta bili osvobojeni nemški koncentracijski taborišči Buchenwald in Dora. Buchenwald, nedaleč od Weimarja, so osvobodili taboriščniki sami.

V Buchenwaldu so imeli tri krematorijske peči.

18. aprila 1942 je šestnajst ameriških lahkih bombnikov bombardiralo Tokio. V napadu je bila povzročena majhna vojaška škoda, velik pa je bil politični odmev na Japonskem in po svetu. 19. aprila 1943 se je začela vstaja v judovskem getu v Varšavi. Po enemu mesecu bojev so nacisti krvavo zatrli vstajo, ki ni imela možnosti za zmago.

20. aprila 1944 so pripadniki Slovenskega domobranstva na rojstni dan Adolfa Hitlerja prisegli nacistični Nemčiji. Glavna prisega je bila na Plečnikovem stadionu v Ljubljani, kjer so bili prisotni general SS Erwin Rösener, predsednik pokrajinske uprave Lev Rupnik in knezoškof Gregorij Rožman, druge domobranske enote so prisegle v svojih vojašnicah.

22. aprila 1943 je v Vrhovni štab NOV in PO Jugoslavije prišla prva skupina zavezniških opazovalcev, ki so s padalom skočili na Krbavsko polje v Bosni.

23. aprila 1944 so partizanski diverzanti Vojkove brigade požgali veliko nemško skladišče bencina v Postojnski jami.

26. aprila 1943 so italijanske sile obkolile Gradnikovo brigado na planini Golobar nad Kobaridom. V preboju je padlo 42 partizanov in partizank.

27. aprila 1945 je vrhovni poveljnik Jugoslovanske armade, maršal Josip Broz - Tito, izdal ukaz 4. armadi, da obide nemške sile pri Reki in skupaj z 9. korpusom prodre v Trst in do reke Soče.

Josip Broz - Tito

28. aprila 1945 so italijanski odporniki ustrelili fašističnega diktatorja Benita Mussolinija, njegovo truplo pa skupaj s trupli njegovih sodelavcev javno obesili.

29. aprila 1945 je ameriška vojska osvobodila koncentracijsko taborišče Dachau. Takoj po osvoboditvi je ameriška vojska ustrelila stražarje in pripadnike SS v taborišču, del stražarjev pa so ubili taboriščniki sami.

Ljubezenske III

Preveč je sreče v srcu mojem,
morda bom spet v objemu tvojem,
in žalosti je v njem preveč,
morda ne bom te videl več.

Karel Destovnik – Kajuh, 1942

LJUBLJANA

Pomembna vloga žensk v narodnoosvobodilnem boju

V Cankarjevem domu v Ljubljani je bila ob mednarodnem dnevu žensk tradicionalna prireditev, ki jo vsako leto ob tem prazniku pripravi Zveza združenj borcev za vrednote NOB Ljubljana v sodelovanju z Mestno občino Ljubljana. Prireditev, ki jo že vrsto let podpira ljubljanski župan Zoran Janković, je bila letos posvečena boju žensk za enakopravnost, svobodo in spoštovanje človekovih pravic. Organizatorji so ob tem poudarili pomen vloge žensk v družbi ter njihov prispevek k razvoju skupnosti in ohranjanju vrednot narodnoosvobodilnega boja. Polni Linhartovi dvorani članic in članov ljubljanske Zveze borcev so se pridružili tudi predsednik Vlade Republike Slovenije Robert Golob, ministrica za zunanje in evropske zadeve Tanja Fajon, nekdanji predsednik Republike Slovenije Milan Kučan, predsednik ZZB NOB Slovenije Marjan Križman in drugi visoki gostje. Slovesnost je potekala tudi v znamenju pomembnih zgodovinskih in kulturnih obletnic: 85. obletnice ustanovitve Osvobodilne fronte, 150. obletnice rojstva pisatelja Ivana Cankarja ter 100. obletnice smrti pisateljice Zofke Kveder in pesnika Srečka Kosovela.

Zofka Kveder je že na prelomu 19. v 20. stoletje opozarjala na neenakopraven položaj žensk in pomen njihove osebne svobode, medtem ko je Srečko Kosovel v svoji poeziji obravnaval družbene krize in odgovornost človeka do prihodnosti. Njuna sporočila ostajajo aktualna tudi danes, kar sta dijaka Gimnazije Poljane, Ema Erna Weber in Luka More, predstavila s recitacijama Kosovela.

Zbrane je nagovoril tudi predsednik vlade dr. Robert Golob.

Partizanski pevski zbor je z uvodno pesmijo *Internacionala* pod vodstvom Aline Kolomiets in ob spremljavi harmonikarja Branka Sladiča spomnil na vrednote solidarnosti in enakosti. Kulturni program se je nadaljeval z glasbo, recitacijami in videoprojekcijami, ki so poudarile pomen kulture za slovenski narod in vlogo umetnosti pri ohranjanju narodne identitete. V pozdravnem nagovoru je ljubljanski župan **Zoran Janković** opozoril, da spoštovanje, enakost in hvaležnost ženskam ne smejo biti omejeni le na en dan v letu: »8. marec naj nas spominja, da vsak dan spoštujemo pogum, vztrajnost in prispevke žensk v naši skupnosti.«

V sporedu je bila poudarjena pomembna vloga žensk v narodnoosvobodilnem boju. Bile so borke, kurirke, politične organizatorke, kulturne delavke, zdravnice in negovalke, hkrati pa so skrbele za otroke, pomagale družinam zaprtih ali deportiranih ter organizirale odpor proti okupatorju. V Ljubljani, kjer je bila pred 85 leti ustanovljena Osvobodilna fronta, so kljub težkim razmeram v mestu, obdanem z bodečo žico, organizirale proteste in demonstracije ter pomagale otrokom ilegalčkom, s čimer so mesto naredile za simbol nepokorščine in solidarnosti.

Tradicionalna prireditev ob mednarodnem dnevu žensk v Cankarjevem domu

Slavnostni govornik, predsednik vlade **Robert Golob**, pa je poudaril pomen svobode in varnosti kot temeljnih vrednot sodobne družbe ter opozoril na izzive sveta, zaznamovanega s konflikti in trpljenjem: »Skupnost je lahko varna le, če je solidarna in povezana ter ne pusti nikogar samega.«

Akademski primorski pevski zbor Vinko Vodopivec pod vodstvom Jakoba Barba je s pesmijo obudil spomin na primorsko kulturno dediščino. Primorsko himno *Vstala Primorska* v izvedbi vodopivcev je pospremilo več kot petsto grl v Linhartovi dvorani.

Zaključek je pripadel Otroškemu pevskemu zboru Osnovne šole Zalog pod vodstvom Guzelj Hamidullin, ob spremljavi Aline Kolomiets in petju pesmi *Svobodna Slovenija* in *Hej, brigade*, ki so ju skupaj zapeli vsi nastopajoči in udeleženci prireditve. S tem so organizatorji simbolično poudarili pomen ohranjanja zgodovinskega spomina ter solidarnosti, svobode, enakosti in povezovanja generacij. Prireditev je tako potrdila pomen prispevka žensk v zgodovini in družbi ter spodbudila razmislek o izzivih sedanjosti in prihodnosti. Program sta povezovali Anica Horvat in Mojca Poredoš, scenarij in režijo je pripravila Mojca Poredoš, videoprojekcije pa je ustvaril Iztok Pipan s Televizije Medvode.

Manja Konkolič

RAZSTAVA NA PRVI GIMNAZIJI MARIBOR

Srečko Kosovel – pesnik za vse čase

Ob stoti obletnici smrti Srečka Kosovela smo na Prvi gimnaziji Maribor pripravili pregledno razstavo o njegovem življenju in delu, da bi dijakom, učiteljem in širši skupnosti približali pesnika, ki ni le pomembno ime slovenske literarne zgodovine, temveč je izjemno sodoben mislec in človek duha. Razstava je poklon ustvarjalcu, ki je v kratkem življenju ustvaril opus izjemne moči, globine in vizionarstva ter zapustil sporočilo, ki presega čas, v katerem je nastalo.

Kosovel ni bil le pesnik Krasa, čeprav je prav rodna pokrajina zaznamovala njegovo občutljivost, simboliko in izraznost. Bil je pesnik človeka. Njegova poezija govori o tesnobi sodobnega sveta, razpadu vrednot, osamljenosti, družbeni nepravičnosti, pa tudi o upanju, etični odgovornosti in nujnosti duhovne pokončnosti. Njegov znameniti klic »V službi duha stojimo!« ni le pesniška metafora, temveč etično načelo – opomin, da mora človek ohraniti notranjo integriteto, kritično misel in človečnost tudi v času negotovosti.

Razstava je na ogled na hodniku pred šolsko knjižnico Prve gimnazije Maribor vsak delavnik od 7. do 15. ure. Vljudno vabljeni!

Razstavo smo pesniku posvetili, ker Kosovel nagovarja tudi današnjega človeka. Svet, ki ga je doživljal kot razklanega, negotovega in ogroženega, je v številnih pogledih podoben našemu. Mladi se tudi danes ukvarjajo z vprašanji identitete, smisla, prihodnosti in odgovornosti. Kosovel jim s svojo iskrenostjo, drznostjo in miselno ostrino kaže, da je mogoče o teh vprašanjih razmišljati pogumno in brez olepševanja. Njegova poezija mlade pogosto preseneti, ker je neposredna, včasih fragmentarna, a hkrati izjemno resnična. V njej prepoznajo nemir, ki jim je blizu, in iskanje, ki ga sami živijo.

Razstava je zasnovana kot potovanje skozi pesnikovo življenje – od njegovih kraških korenin in zgodnje ustvarjalnosti do njegovih konstruktivističnih pesmi in družbeno angažiranih razmislekov. Dijaki in drugi obiskovalci razstave lahko ob tem spoznajo, da Kosovel ni bil oddaljena zgodovinska osebnost, temveč mlad človek, ki je razmišljal o svetu s strastjo, odgovornostjo in vero v moč duha. Kosovelova zapuščina kaže, kako je literatura lahko prostor svobode, kritike in ustvarjalnosti.

Pomemben del razstave je tudi spoznanje, da je Kosovel verjel v vlogo mladih. Verjel je v njihovo sposobnost, da preoblikujejo svet, da razmišljajo samostojno in da ohranijo človečnost. Njegovo delo mlade spodbuja k razmisleku, občutljivosti za družbo in zavedanju, da ima beseda moč. Razstava tako ni le predstavitev pesnikovega življenja in dela, temveč povabilo k dialogu. Je priložnost, da se ustavimo, prisluhnemo pesniku in razmislimo o sebi. Kosovel nas uči, da je naloga človeka, da ostane zvest resnici, lepoti in duhu. Zato njegova poezija ostaja živa – in zato je Srečko Kosovel pesnik za vse čase.

Meka Kostanjevec, avtorica razstave

ŠTJAK

Poklon pogumnim ženskam in mladini

Na spominski slovesnosti 1. februarja so se zbrani v krajevnem domu v Štjaku poklonili pogumnim ženskam, udeleženkam prve pokrajinske konference Slovenske protifašistične ženske zveze (SPŽZ) za slovensko Primorje, ki je potekala 2. in 3. februarja 1944. Mesec pozneje je na istem kraju zborovala mladina Primorske na prvi pokrajinski konferenci ZSM. Tudi spominu na ta dogodek je bila posvečena tokratna slovesnost v Štjaku.

Slavnostna govornica **Andreja Katič**, podpredsednica ZZB NOB Slovenije, je poudarila pomen vloge žensk med drugo svetovno vojno. Njihov pogum in zavzetost za enakopravnost žensk sta še danes lahko za zgled. Pravice namreč niso dane, tudi danes se je treba zavzemati, boriti za demokratičnost, enakost, enakopravnost in vladavino prava, solidarnost, za mir. Te vrednote je treba predajati tudi mladim. In na slovesnosti v Štjaku jih ni bilo malo.

Udeležence slovesnosti so pozdravili župan občine Sežana **Andrej Sila**, predsednica krajevne skupnosti Štjak **Jana Drožina**, predsednica Društva Dobrnič **dr. Vera Klopčič** in podpredsednica društva Dobrnič **Neva Filipčič**. Iz vseh nagovorov je velo prepričanje, da nas zgodovina ne sme deliti, da se je treba spominjati ljudi, ki so se v težkih vojnih razmerah borili za svobodo in mir, da sta tudi danes pomembna sodelovanje in povezovanje za skupno dobro.

Prireditev je vodila Julija Jelušič Južnič. V kulturnem programu so nastopili saksofonist Tomaž Nedoh, recitator Jakob Mostnar s Kosovelovo pesmijo Godba pomladi in moški pevski zbor Tabor - Lokev pod vodstvom Vladislava Korošca. Nekdanja učiteljica v šoli v Štjaku Klavdija Mozetič pa je slikovito obudila spomin na prvo proslavo, ki so jo ob 20. obletnici prve pokrajinske konference SPŽZ za slovensko Primorje v kraju pripravili leta 1964.

Po programu je krajevna skupnost Štjak poskrbela za tovariško druženje vseh udeležencev slovesnosti.

Stanka Ritonja